

GÖTEBORGS UNIVERSITET
HANDELSHÖGSKOLAN

Har golare några polare?

Några olika perspektiv på kronvittnets vara eller icke
vara i svensk straffrätt

Hanna Marelus

Juridiska institutionen

Juristprogrammet

Examensarbetet HRO800, 30 hp

Höstterminen 2018

Handledare: Robert Eneljung

Examinator: Sebastian Wejedal

Förord

I och med denna examensuppsats är mina fyra och ett halvt år på juristprogrammet över. Det har varit en lång resa som lett hit och jag skulle ljuga om jag sa att det inte är skönt att den är över. Det har varit en lärorik tid som framför allt gett mig ett stort intresse för hur juridiken i allmänhet – och straffrätten i synnerhet – påverkar våra mänskliga beteenden, och vice versa. Förhoppningsvis kommer detta intresse att märkas för läsaren.

Uppsatsen har under större delen av tiden varit både rolig och givande att skriva, och jag riktar för detta ett stort tack till min kloka vän Denise som sådde fröet till uppsatsens ämne.

Vidare vill jag tacka min handledare Robert Eneljung, mina medstudenter i handledningsgruppen samt Moa Bladini och Wanna Svedberg för intressant och konstruktiv input i uppsatsarbetet. Tack också till advokat Jan Steneby för hjälpsam korrekturläsning.

Slutligen vill jag rikta ett tack till min familj och till Olle, som outtröttligt peppat mig och stått ut med vingliga bokhögar lite överallt i vår lägenhet.

Göteborg i december 2018

Hanna Marelius

Förkortningar

art.	artikel
BrB	Brottsbalk (1962:700)
BRU	Beredningen för rättsväsendets utveckling
Brå	Brottsförebyggande rådet
Ds	Departementsserien
EKMR	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
EU	Europeiska unionen
f.	och följande sida
ff.	och följande sidor
FN	Förenta Nationerna
HD	Högsta domstolen
HFD	Högsta förvaltningsdomstolen
Ibid.	på samma ställe
IFFS	Institutet för Framtidsstudier
mc	motorcykel
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Regeringens proposition
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
RH	Rättsfall från hovrätterna
RF	Regeringsform (1974:152)
Rådet	Europeiska unionens råd
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
Wienkonventionen	Förenta Nationernas konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet

Innehållsförteckning

Förord.....	2
Förkortningar.....	3
Innehållsförteckning.....	4
Kapitel 1: Inledning.....	5
1.1 Syfte.....	6
1.2 Frågeställningar.....	7
1.3 Metod.....	7
1.4 Material.....	10
1.5 Avgränsning.....	12
1.6 Disposition.....	14
Kapitel 2: Terminologiska och teoretiska utgångspunkter.....	15
2.1 Organiserad brottslighet.....	15
2.2 Tre centrala begrepp.....	22
2.3 Lernestedt om individ och struktur.....	25
2.4 Straffrättsliga syften och principer.....	27
2.5 Packers två modeller över straffprocessen.....	30
Kapitel 3: Bakgrund, relevant reglering och tillämpning i praxis.....	33
3.1 Allmänt om billighetsskäl i BrB 29 kap. 5 §.....	33
3.2 Mot en ny huvudregel i praxis?.....	39
Kapitel 4: Kontexten och individen, individen och kontexten.....	47
4.1 Har golare inga polare? Och varför inte?.....	48
4.2 Straffrättsliga syften.....	53
Kapitel 5: Rättssäkerhet och effektivitet.....	57
5.1 Snabbhet – effektivt eller rättssäkert?.....	57
5.2 Förutsebarhet.....	59
5.3 Packer och den svenska straffprocessen.....	65
5.4 Kronvittnen i ljuset av RB 23:12.....	66
Kapitel 6: Slutsatser.....	69
6.1 Kronvittnen i svensk straffrätt.....	69
6.2 Strukturella aspekter.....	69
6.3 Rättssäkerhet.....	70
6.4 Slutligen.....	71
Källförteckning.....	73
Rättsfallsförteckning.....	80

Kapitel 1: Inledning¹

I den svenska politiska debatten utmålas gängvåldet som ett stort samhällsproblem och ett hot mot medborgarnas säkerhet. Det talas – på ett närmast alarmistiskt vis – om särskilt utsatta områden, om misstro till rättskipande myndigheter och om parallella samhällen där andra regelsystem gäller. Även på myndighetsnivå tas problemet på allvar: under perioden 2018–2022 ska polisen i sitt brottsbekämpande arbete särskilt fokusera på bl.a. utsatta områden och tongivande kriminella aktörer. Säkerhetspolisen har i sin tur beskrivit Sverige som mer hotat än på flera år och organiserad brottslighet ses som en av de stora utmaningarna för Sverige under de kommande åren.²

Trots att den organiserade brottsligheten ur ovan perspektiv ter sig vara en förhållandevis ny företeelse, kan man konstatera att så inte är fallet. Redan 1941 uttalade Centralförbundet för Socialt Arbete (CSA) att:

”[...] brottslighet förövad i samråd mellan två eller flera personer [har] ansetts farligare än enskilda förbrytares kriminalitet. Samrådsbrottslighet ger fara för uppkomsten av en ’undre värld’, en krets av medborgare som genom inbördes hjälp och rådslag ställa sig såsom en enhetlig grupp gentemot samhället och dess lagliga ordning. Enstaka individers brottslighet är en mera isolerad företeelse utan större ’smittorisk’ för det övriga samhället, medan kompanjonskap i brott kan leda till allvarliga missförhållanden, utbredda i rummet och utdragna i tiden.”³

Samtidigt som det i nutid verkar råda konsensus kring den ovan beskrivna problembilden, tycks makthavarna stå handfallna när det kommer till att förebygga och beivra gängbrottsligheten. Ett av de förslag som har förts fram för att få fler kriminellt involverade personer att berätta för polis, åklagare och domstolar om sin och andras brottslighet är ett

¹ Uppsatsens titel är en parafrasering av slanguttrycket *golare har inga polare*, som innebär att det är fullt att skvallra och att man genom att bryta en väns förtroende kan råka illa ut. Detta utvecklas i avsnitt 4.1 nedan.

² IFFS: *Våldsbejakande extremism och organiserad brottslighet i Sverige*, 2018, s. 12; jfr. Polismyndigheten: *Polismyndighetens budgetunderlag 2019-2021*, s. 16.

³ CSA, 1941, s. 39.

s.k. *kronvitnessystem*. Förslaget har på senare tid förts fram från framför allt högersidan av svensk politik, men inte lett till något gehör i form av lagstiftning.⁴

Ett kronvitnessystem innebär att en person som berättar om andras brottslighet kan få straffrabatt gällande sin egen brottslighet. I dagsläget är straffflindring för kronvittnen inte uttryckligen tillåtet i Sverige, men det finns praxis från Högsta domstolen och förslag från politiskt håll som skulle kunna luckra upp dagens rättsläge. Ämnesvalet är intressant för att det tycks skapa en balansgång mellan viljan att ha ett rättvist – gott, om man så vill – system och viljan att komma till bukt med gängvåldet.

1.1 Syfte

Syftet med denna uppsats är att diskutera möjligheten att i svensk rätt låta gängmedlemmar vittna mot sina gängkamrater i utbyte mot straffrabatt. Eftersom ämnet diskuterats i samband med flertalet lagreformer och i åtskilliga offentliga utredningar, blir dessa en viktig del i undersökningen. De argument som framförts i nämnda rättskällor bryts ned och diskuteras ur några olika perspektiv. Uppsatsens övergripande tema är att identifiera och diskutera några problem och utmaningar kopplade till ett kronvitnessystem. Det handlar till viss del om att se systemet i ljuset av det straffrättsliga begreppsparet effektivitet och rättssäkerhet som ofta målas upp som varandras motsatser. Genom att använda teoretiska beskrivningar av dessa begrepp, är ambitionen att ge en bild av hur förslaget om kronvitnessystem kan försvaras eller förkastas i ljuset av effektivitet och rättssäkerhet.

Utöver resonemang kring rättssäkerhet och effektivitet, är frågan om kronvittnen intressant att placera i ljuset av den klassiska konflikten mellan ett individperspektiv och ett strukturperspektiv, som även den är en brännpunkt inom straffrätten. Eftersom gängbrottslighet dessutom medialt utmålas som ett av de stora samhällsproblemen idag, blir det intressant att undersöka hanteringen av den enskilda brottslingen kontra aktuella straffrättsliga åtgärders signalvärde i samhället. Eftersom ett straffrättsligt system syftar till att påverka och i förlängningen bestraffa mänskliga beteenden, tas detta hänsyn till i val av

⁴ Se exempelvis motion 2018/19:2596 till riksdagen från Liberalernas Jan Björklund m.fl. som föreslår en *utredning* av ett kronvitnessystem och motion 2018/19:2871 till riksdagen från Moderaternas Tomas Tobé m.fl. som föreslår ett *införande* av ett kronvitnessystem.

metod och material. Med andra ord berörs frågan ur kriminologiska och samhällsliga perspektiv.

I den mån möjligheten till kronvittnen undantagsvis har diskuterats, har det skett inom ramen för billighetsskäl i BrB 29 kap. 5 §. Rättsligt avstamp tas därför i de billighetsskäl som närmast knyter an till kronvittnen – utredningsmedverkan, frivillig angivelse och andra omständigheter som påkallar ett lägre straff.

1.2 Frågeställningar

Uppsatsen består av två huvudsakliga delar. Den första delen handlar om att utreda hur lagstiftningen som är relevant i fråga om kronvittnen ser ut, samt att visa hur några domstolar hanterat kronvittnen under det senaste årtiondet. Den andra delen tar sikte på att utifrån teorier om rättssäkerhet och effektivitet samt individ och samhälle diskutera argument för och emot ett kronvitnesssystem. De olika delarna går i någon mån in i varandra, men den första syftar till att vara en diskussion kring hur rätten ser ut, medan den andra snarare handlar om hur den utifrån några olika perspektiv fungerar idag, respektive skulle kunna fungera. De två huvuddelarna kan formuleras i följande frågeställningar:

- Vilka omständigheter tillmäts betydelse vid straffmätningen när gärningspersoner vittnar om sin egen och andras brottslighet?
- Vilka centrala problem kan identifieras med ett kronvitnesssystem i relation till den organiserade brottsligheten i Sverige idag?
- Hur kan straffrabatt vid vittnesutsagor mot egna gängmedlemmar ses i ljuset av kravet på rättssäkerhet?

1.3 Metod

Den första frågeställningen ovan är tänkt att ge avstamp till en utredning om ”gällande rätt”, dvs. att undersöka de traditionella rättskällorna bestående av förarbeten, lagstiftning, praxis och doktrin. Svaret på den blir således relativt problemfritt att finna. Begreppet gällande rätt är ovan satt inom citationstecken eftersom det är ett omdiskuterat begrepp. Emellertid är det enligt min uppfattning lämpligt att använda för att beskriva poängen med det aktuella kapitlet – nämligen att på ett (så långt det är möjligt) objektiva sätt konstatera hur lagstiftningen ser

ut, hur den motiverats och hur den tillämpats i högre instans.⁵ Det är således det som avses med att ”utreda gällande rätt” i denna uppsats. Eftersom det inte finns någon uttrycklig reglering som tillåter kronvittnen idag, kommer stort utrymme att ägnas åt överväganden i förarbeten samt praxis. Det finns traditionellt sett en hierarki över de olika rättskällornas relevans, som enligt Sandgren i någon mån lösts upp.⁶ För denna uppsats är det inte av särskilt stor relevans hur man väljer att värdera rättskällorna i relation till varandra, varför någon större problematisering inte kommer att göras. I uppsatsen problematiseras uttalanden om kronvittnen i rättskällorna, oavsett varifrån uttalandet kommer.

För att kunna svara på frågeställningen om kronvitnesssystemets relation till rättssäkerhet och effektivitet används framför allt den amerikanske kriminologen och juridikprofessorn Herbert Packers två modeller över straffprocessen. Det ska anmärkas att modellerna utvecklades i 1960-talets USA, dvs. i ett system som har stora skillnader i förhållande till det svenska, men de är så pass allmängiltiga och allomfattande att jag tycker att de är relevanta analysverktyg när det kommer till att diskutera rättssäkerhet kontra effektivitet. När Packers modeller tillämpas, är det en slags *inomrättslig* analys av själva processen. Den granskar processen utifrån sig själv och sitt regelverk, utan att i någon större mån ta hänsyn till yttre förutsättningar. En del av analysen i relation till rättssäkerhet bygger också på Jack Ågrens bild av rättssäkerhet som han beskriver i sin avhandling. Ågren är docent i straffrätt vid Stockholms universitet. Utöver teorier om rättssäkerhet och effektivitet kommer kronvitnesssystemet att analyseras utifrån några av straffrättens grundläggande syften, nämligen preventionsteorierna.

För att göra överväganden kring förslagets för- och nackdelar ur samhällliga perspektiv räcker emellertid varken en traditionell rättsvetenskaplig undersökning eller en inomrättslig analys. Straffrättssystemet reglerar verkligheten, och därför används teorier som tar hänsyn till mänskliga beteenden och samhällliga företeelser.

Straffrätten bygger på idén om ett samhälle där var och en tar ansvar för sina egna handlingar. Det är ett system där syftet i mångt och mycket är att utöva makt och bestraffa oönskade beteenden. Det finns emellertid andra, mer strukturella, synsätt som i någon mån krockar med detta perspektiv. Detta är något som Claes Lernestedt, professor i straffrätt vid

⁵ Jfr. Sandgren, 2018, s. 48 ff.

⁶ Ibid., s. 45 f.

Stockholms universitet, utförligt har diskuterat i en avhandling, vilken är en primär källa för denna diskussion.⁷ I min analys av gängbrottslingen och dennes kontext används vissa utsnitt av Lernestedts omfattningsrika avhandling, framför allt de delar som gäller strukturella perspektiv i relation till straffrättens ambition att vara rättvis och objektiv.

De två analysdelarna i uppsatsen kan beskrivas som två sidor av samma mynt. Den första delen, kapitel 4, handlar i mångt och mycket om hur de argument som genom tiderna förts för och (framför allt) emot ett kronvitnesssystem förhåller sig till hur samhället och den organiserade brottsligheten ser ut. Den andra analysdelen, kapitel 5, handlar snarast om hur dessa argument förhåller sig till frågor om rättssäkerhet.

1.3.1 EN KORT METODREFLEKTION

Utöver de olika teorier som används som verktyg i uppsatsens analys, är det lämpligt att understryka att jag som uppsatsförfattare bär med mig en egen uppfattning om rätten, närmare bestämt straffrätten, in i arbetet. Min ambition är att förhålla mig så objektiv jag kan, men för transparensens skull är det lämpligt att tydliggöra några av mina grundläggande uppfattningar. Först och främst tror jag inte att kriminalitet är en effekt av en persons arv, utan av dennes miljö. Detta innebär att jag i en straffrättslig kontext tror att en gärningsperson i relativt hög utsträckning är ett resultat av sina omständigheter. Detta ska inte tolkas som ett försvar för personer som begår brott, utan snarare illustrera ett försök att nyansera brottsligheten och hur man talar om den. Nils Jareborg och Josef Zila – professor emeritus respektive professor i straffrätt vid Uppsala respektive Örebro universitet – citerar, i inledningen av sin bok om påföljdssystemet, den tyske filosofen Friedrich Nietzsche:

”Hys misstro mot dem hos vilka begäret att straffa är starkt.”⁸

När den här uppsatsen skrivs har valrörelsen 2018 precis klingat av. Vi har fortfarande inte någon regering. I princip samtliga riksdagspartier har gått till val på hårdare tag och strängare straff. Därför tycker jag att det är viktigt att försöka vara kritisk till hållningen att strängare straff är något odelat positivt och effektivt. Jag är en person som tenderar att vara motvalls, och vill därför inledningsvis flagga för att detta kan lysa igenom – även om min ambition är

⁷ Både Packers och Lernestedts modeller och teorier presenteras i kapitel 2 nedan.

⁸ Jareborg & Zila, 2017, s. 9.

att det inte ska göra det. Syftet är emellertid inte att vara kritisk till hela straffrättssystemet som sådant, utan att granska det utifrån någon form av mänsklig vinkel.

Det är vanskligt att försöka sig på att förklara och nyansera orsakerna till brottslighet utan att bli kallad naiv eller anklagas för att förringa brottsoffrens upplevelse. Jag vill emellertid ändå försöka göra läsaren uppmärksam på att min personliga uppfattning är att det gängvåld som just nu rasar i Sverige i stor utsträckning är sprunget ur social utsatthet och bristande engagemang från samhället. Det handlar om en kollektiv brist på uppmärksamhet och tilltro som leder till ett utanförskap vilket sedan bestraffas individuellt. Möjligen är detta det enda system som är tänkbart i ett demokratiskt samhälle, men det skapas onekligen problem som är intressanta att diskutera – framför allt utifrån straffrättens allmänpreventiva respektive individualpreventiva syften.

1.4 Material

Först och främst ska nämnas vilka rättskällor som använts i uppsatsen. Billighetsskälens återfinns som nämnts ovan i BrB 29 kap. 5 §, och det är därför en naturlig utgångspunkt att undersöka förarbetena till denna regel för att se vad som genom åren sagts om kronvittnen. Regeln infördes 1988 och ändrades 2015. Det finns relevanta överväganden i samband med båda dessa lagändringar, vilka också diskuteras i praxis. Det finns relevant praxis både från Högsta domstolen och hovrätterna. Fallet NJA 2009 s. 599 är centralt i sammanhanget. Anmärkas ska att ett fall av underrättspraxis också tas upp, framför allt i syfte att visa på hur långt bak i tiden man diskuterat möjligheten att ge kronvittnen straffrabatt.

Som framgår av framställningen nedan, ändrades BrB 29 kap. 5 § senast 2015, några år efter nämnda fall från HD. Lagändringen medförde emellertid ingen förändring i fråga om kronvittnen, varför praxis och doktrin som publicerats före 2015 ändå äger relevans i sammanhanget.⁹

För en vidare analys av billighetsskälens i BrB 29 kap. 5 § är Ågrens avhandling från 2013 ett centralt arbete på området. Den är det enda arbete på senare tid som tar ett helhetsgrepp om just billighetsskälens. Den har därför varit en central källa i fråga om att kartlägga hur kronvittnen diskuterats de senaste decennierna, men också för att hitta ytterligare källor.

⁹ Se vidare kapitel 3 nedan.

Ågren har dessutom inom ramen för sitt arbete skrivit en kortare artikel inriktad på kronvittnen, som också tjänar ett viktigt syfte i uppsatsen. Utöver Ågrens arbeten, finns en stor mängd juridisk litteratur i de ämnen som berörs i uppsatsen. Jag har använt mig av vissa verk i hög utsträckning och andra i mindre detaljfrågor. De verk som haft stor betydelse och därför bör omnämnas är först och främst Lernestedts och Packers teorier, som presenteras närmare nedan i kapitel 2. För den straffrättsliga teoretiska grunden står framför allt Nils Jareborg och Josef Zila med sin bok om straffrättens påföljdslära, samt Martin Borgekes och Mari Heidenborgs omfattande arbete på samma område. Borgeke och Heidenborg är båda tidigare justitieråd vid Högsta domstolen och Heidenborg är för närvarande Sveriges justitiekansler. Petter Asp, tidigare professor i straffrätt vid Uppsala universitet och sedan 2017 justitieråd vid Högsta domstolen, har med sin fragmentariska text om kronvittnen och plea-bargaining gett avstamp till flertalet resonemang i analyskapitlen. Övrig litteratur och även andra källor i form av tidskriftsartiklar etc. har använts i fråga om detaljer, och det fyller inget större syfte att nämna samtliga av dessa. För en fullständig sammanställning hänvisas till källförteckningen i slutet av uppsatsen.

I mitt sökande efter litteratur som behandlar den svenska gängkriminaliteten var skörden förhållandevis liten. Det finns offentliga utredningar och några avhandlingar, men inga stora litterära genomlysningar finns. Det finns självklart en stor mängd kriminologisk litteratur med ansatsen att förklara varför människor söker sig till kriminella grupperingar, men få sådana som tar sikte på just den svenska kontexten. Därför blir den teoretiska basen i detta avseende inte alltför gedigen. Ett stort namn på kriminologins område är Jerzy Sarnecki, professor i allmän kriminologi vid Stockholms universitet. Delar av hans litteratur används som referens i teorikapitlet nedan.

Den svenska organiserade brottsligheten har varit föremål för ett antal offentliga utredningar under de senaste knappt 20 åren. Dessa utredningar utgör en god grund för att sätta Sarneckis litteratur i ett juridiskt perspektiv. Utredningarna vilar ofta på statistik från Brottsförebyggande rådet (Brå), varför statistiska sammanställningar och rapporter därifrån också använts i hög grad. Dessa rapporter och statistiksammanställningar kan kritiseras för att inte visa en fullständig bild, men eftersom Brå har en central position i den svenska brottsbekämpningen har jag valt att förlita mig på deras statistik och anslutande analyser.

Frågan om kronvittnen har dykt upp i flertalet offentliga utredningar under de senaste cirka 30 åren, både i fråga om påföljdssystemet och under senare år i fråga om organiserad brottslighet. Därför kommer en rad olika utredningar att användas i framställningen. Att utredningarna rör just påföljder respektive organiserad brottslighet är talande för uppsatsens innehåll, eftersom det är just dessa två aspekter som utgör det centrala i uppsatsen. Som ska framgå nedan tenderar de att utgöra två parallella linjer i debatten, snarare än två som flätas samman. Det är också detta som jag menar gör min uppsats till något annat än de avsevärt många studentuppsatser som skrivits om kronvittnen under de senaste tio åren. Dessa uppsatser har givetvis fungerat som inspiration, framför allt i fråga om källor, men har inte vidare problematiserat den samhällliga kontexten, vilket min ambition är att göra.

1.5 Avgränsning

I uppsatsen behandlas hur man i nuläget bestämmer straffvärde och påföljd för brott begångna av gängmedlemmar, och hur ett kronvitnesssystem skulle påverka detta. Det fästs inte någon vikt vid vilken sorts brott som begåtts, utan fokus ligger på straffmätningen och påföljdsbedömningen. Därför görs inte någon uppdelning kring narkotika- vålds- och stöldbrott etc. Straffskalorna och artvärdena för olika brott är givetvis relevanta i kontexten av en straffvärdes- och påföljdsbedömning, men tonvikten placeras inte där.

Eftersom någon uppdelning kring olika brott inte görs, är det svårt att tydligt säga om det är män eller kvinnor som är involverade i brottsligheten, och i vilken omfattning. Det könsbestämda ordet *gärningsperson* används därför. I vissa fall innebär detta att jag medvetet väljer bort ordet *gärningsman* där det använts av källan som refereras till, men någon vidare analys kring kön och genus görs inte då det inte ligger inom ramen för uppsatsens syfte.¹⁰ I de rättsfall där verkliga personer tas som exempel, kommer emellertid att könsbestämda pronomen (i det här fallet uteslutande *han*) att användas. En annan avgränsning som görs i uppsatsen är att den inte på ett djupare plan analyserar exakt vad för uppgifter ett kronvittne kan lämna, utan enbart att uppgifterna medför att andra personer än kronvittnet kan knytas till brott.

¹⁰ Upplysningsvis noteras att män stod för 84 % av alla lagföringsbeslut för brott år 2017. Med lagföringsbeslut avses fällande tingsrättsdomar, strafförelägganden och åtalsunderlåtelse. Se Brå: *Personer lagförda för brott 2017 – Slutlig statistik*, s. 42 ff.

Vidare handlar uppsatsen inte om andra åtgärder som syftar till att på olika sätt hantera gängvåldet. Ett kronvitnesssystem skulle eventuellt kunna effektivisera lagföring av brottslingar som inte är organiserade i den mening som avses i denna uppsats, men framställningen begränsas till just organiserad brottslighet. Denna begränsning, eller specificering om man så vill, handlar inte om att uppmana till punktmarkering av vissa personer, utan att utreda möjligheten att skapa fler verktyg för lagföring av en brottslighet som beskrivs som ett stort samhällsproblem.¹¹

Punkterna 1–4 samt i 6–8 i BrB 29 kap. 5 § samt bestämmelsens andra stycke behandlas inte i uppsatsen. Billighetsskäl i BrB 29 kap. 5 § kan enligt BrB 30 kap. 4 § också påverka rättsval av påföljd. I framställningen placeras inte något enskilt fokus på påföljdsval utifrån billighetsskäl. I de mål som behandlas i uppsatsen har någon annan påföljd än fängelse inte kommit på tal, utan bedömningen har i stället rört fängelsestraffets längd.¹² I uppsatsen används emellertid begreppen *straffnedsättning* och *strafflindring* i vid bemärkelse, dvs. att de avser även när straffvärdet satts ned när någon annan påföljd än fängelse varit aktuell. Någon fördjupande analys görs ej kring BrB 29 kap. 5 § 5 p. Därför presenteras inte praxis som enbart innehåller en tillämpning av 5 p.

Någon ingående analys av bevisvärdering i svenska domstolar – i synnerhet utsagor från kronvittnen – görs ej i uppsatsen. Problematiken nämns emellertid i förbigående i kapitel 4.

Kronvitnesssystem och andra sätt att värdera en gärningspersons vittnesmål har varit uppe för diskussion i Europadomstolen vid ett flertal gånger, då i relation till art. 6 i Europakonventionen (EKMR). Någon fördjupad diskussion kring kronvittnens relation till EKMR ryms emellertid inte i denna uppsats.

I våra nordiska grannländer pågår en diskussion kring om kronvittnen bör införas. I Danmark finns redan ett sådant system.¹³ I flera av de arbeten som tidigare gjorts angående ett svenskt kronvitnesssystem, har det gjorts jämförelser med våra nordiska grannar. Eftersom den här uppsatsen inte är en komparativ analys, finns emellertid inte någon poäng

¹¹ Angående vad som avses med organiserad brottslighet i denna uppsats, se avsnitt 2.1 nedan.

¹² I enstaka fall har domstolen diskuterat eller utdömt fängelse i kombination med skyddstillsyn.

¹³ Se exempelvis SOU 2005:117, s. 73 ff.

i att göra sådana jämförelser för att uppnå syftet. Därför tas de nordiska ländernas hantering av kronvittnen inte upp, bortsett från en kort passus i kapitel 2.

1.6 Disposition

Inledningsvis krävs att vissa begrepp definieras. Detta görs i kapitel 2, där också de teoretiska utgångspunkterna för uppsatsen presenteras närmare. Därefter följer tre huvudkapitel. Varje kapitel är därefter indelat i olika avsnitt. Det inledande kapitel 3, har karaktären av att vara mer deskriptivt, och syftar till att besvara den första frågeställningen. De därpå följande kapitlen 4 och 5 besvarar de resterande två frågeställningarna utifrån de teorier som beskrivits i kapitel 2. Där blandas mina egna analyser med de teoretiska utgångspunkterna, med ambitionen att det tydligt ska framgå vad som är mina resonemang respektive någon annans. Det första analyskapitlet (kapitel 4) består av en analys av brottslingen och kontexten som denne befinner sig i, medan det andra (kapitel 5) kännetecknas av mer instrumentella argument om straffrättsliga värden. Framställningen avslutas sedan med kapitel 6 som består av en sammanfattande analys. Sist i uppsatsen följer en källförteckning och en rättsfallsförteckning.

Kapitel 2: Terminologiska och teoretiska utgångspunkter

Eftersom denna framställning berör ett förhållandevis brett spektrum av teorier och begrepp, följer nedan något om vad som avses med vissa centrala begrepp, samt en sammanställning över uppsatsens teoretiska utgångspunkter.

2.1 Organiserad brottslighet

Möjligheten till ett kronvitnesssystem tas upp i en svensk kontext där gängkriminalitet beskrivs som ett problem och hot. Innan denna diskussion inleds, krävs emellertid en ansats till att definiera vad som faktiskt avses med *gängkriminalitet*, eller *organiserad brottslighet* om man så vill.

2.1.1 INTERNATIONELLA DEFINITIONER AV ORGANISERAD BROTTLIGHET

År 2000 antog FN:s generalförsamling en allmän konvention mot transnationell organiserad brottslighet (Wienkonventionen). Konventionen tillträdde av Sverige den 30 april 2004.¹⁴ Några år därefter, lämnade Europeiska unionens råd (rådet) förslag om att definitionen skulle antas även av EU, för att harmonisera medlemsstaternas lagstiftning. Rambeslutet antogs och genomfördes i svensk rätt, även om departementschefen gjorde bedömningen att några större ändringar i lagstiftningen inte behövde genomföras.¹⁵ Genom rådets rambeslut antogs sedan FN:s definition att gälla även inom EU. I rambeslutet inkluderades en sedan tidigare framtagen lista med elva kriterier som ska fastslå begreppet organiserad brottslighet. Enligt EU:s definition ska minst sex av följande kriterier – där nummer 1, 3, 5 och 11 (här fetmarkerade) är obligatoriska – vara uppfyllda för att något ska anses vara organiserad brottslighet:

- 1. samarbete mellan fler än två personer,**
2. egna tilldelade uppgifter åt var och en,

¹⁴ SOU 2014:63, s. 44.

¹⁵ Se prop. 2007/08:144; prop. 2010/11:76. Se även avsnitt 2.1.2 nedan.

3. **lång eller obegränsad utsträckning i tiden,**
4. någon form av disciplin och kontroll,
5. **misstanke om allvarliga kriminella handlingar,**
6. verksamhet på internationell nivå,
7. användande av våld eller andra metoder för hot,
8. användande av kommersiella eller affärsmässiga strukturer,
9. deltagande i penningtvätt,
10. otillbörlig påverkan på politik, medier, offentlig förvaltning, rättsliga myndigheter eller ekonomin, och
11. **strävan efter vinning och/eller makt.**¹⁶

2.1.2 EN SVENSK DEFINITION AV ORGANISERAD BROTTSLIGHET?

Utredningen om skärpta straffrättsliga åtgärder mot organiserad brottslighet konstaterar i sitt slutbetänkande att en av svårigheterna med att bekämpa organiserad brottslighet är just att det inte finns någon bestämd definition av begreppet organiserad brottslighet. Historiskt sett har begreppet framför allt associerats med mc-gäng, medan det idag också kan anses omfatta grupper baserade på familjeband och geografiska områden. Dessutom utförs många brott av en tillfällig gruppering med en tydlig plan. Därefter upplöses gruppen. Utredningen konstaterar därför att de ovan uppgivna kriterier för organiserad brottslighet som antagits av EU inte alltid är lämpliga att applicera på svenska förhållanden. Definitionen är öppen och kan därför täcka in många olika typer av organisationer av varierande grad av seriositet.¹⁷

Det finns alltså varken någon legaldefinition eller någon allmänt vedertagen definition av organiserad brottslighet i svensk rätt. Det tycks heller inte ha funnits någon politisk vilja i riksdagen att anta en sådan bestämd definition. Vad som utgör en kriminell organisation har heller inte kunnat fastslås i lagstiftning.¹⁸

Brå har emellertid baserad på forskning om den svenska organiserade brottsligheten byggt upp en definition som kan sammanfattas i tre punkter, som citeras nedan:

¹⁶ SOU 2014:63, s. 44 f.

¹⁷ Ibid., s. 43 ff.

¹⁸ Ibid., s. 46 f.

- Det rör sig om nätverksbaserad vinstinriktad brottslig verksamhet i projektform där gärningspersonerna har vilja och förmåga att skydda och underlätta brottsligheten genom otillåten påverkan (trakasserier, hot, våld och korruption).
- Inom 'projekten', som avlöser varandra, finns en arbetsordning och flexibilitet som innebär att medarbetare går in och ut ur projekten.
- Verksamheten bedrivs som regel diskret, men kan ibland ta sig uttryck i synliga gäng med ett utmanande beteende, symboler och maktanspråk.¹⁹

Vidare understryker Brå att det gemensamma draget i den organiserade brottsligheten är tillvägagångssättet för brottet, inte vilka som begår det eller vilken sorts brott som begås.²⁰

Det är möjligen problematiskt att det inte finns någon tydlig definition av begreppet organiserad brottslighet, men för detta arbete är det inte nödvändigt att fastslå en sådan. Syftet med detta avsnitt är snarare att presentera några olika sätt att definiera begreppet. Institutet för Framtidsstudier (IFFS) konstaterar i en nyutkommen forskningsrapport att trots att det finns skillnader mellan olika grupperingar, finns också likheter och överlappningar som medför att breda insatser kan ha effekt, samt att forskning som rör en typ av kriminell gruppering kan ha relevans även för andra.²¹

Den litteratur och de rättskällor som finns i fråga om kronvittnen är i regel allmänt hållna i den bemärkelsen att de inte fördjupar sig i vilka grupperingar som faktiskt kan träffas av ett sådant system. Min ambition är att kontextualisera kronvittnesdiskussionen till att handla om det svenska gängvåldet. I den praxis som presenteras läggs ingen större vikt vid att försöka definiera sammansättningen av gruppen gärningspersoner. Fokus läggs snarare på att värdera brottslighetens svårighetsgrad och hur kronvittnets eller kronvittnenas uppgifter ska hanteras vid bevisvärderingen. Avsaknaden av en generell definition av organiserad brottslighet påverkar därför inte relevansen av uppsatsen nämnvärt. Det är ändå relevant att ge en bild

¹⁹ Brå: *Lokala åtgärder mot organiserad brottslighet*, 2009, s. 34.

²⁰ Ibid.

²¹ IFFS: *Våldsbejakande extremism och organiserad brottslighet i Sverige*, 2018, s. 9.

av den organiserade brottsligheten i Sverige idag och hur förklaringarna till dess uppkomst ser ut.²²

2.1.3 ORGANISERAD BROTTSLIGHET I SVERIGE IDAG

I en rapport över kriminella nätverk och grupperingar i Sverige från 2016, kategoriserar Brå de kriminella grupperna i fyra olika typer: *självddefinierade grupper*, *externdefinierade grupper*, *ickenanamnade grupper* och *projektbaserade konstellationer*. Dessa olika typer av grupper skapar sedan olika typer av nätverk med olika inslag av grupptyperna. I Sverige kan de stora grupperingarna i sin tur sammanfattas i *mc-gäng*, *andra självdefinierade grupper*, *förorts- och stadsdelsbaserade grupper* samt *familje- och släktbaserade grupper*. Det finns avgörande skillnader mellan grupperna, men Brå pekar på att en viktig gemensam nämnare mellan alla typerna av nätverk är att de besitter ett skrämsekapital.²³

I en tidigare promemoria har Brå konstaterat att utvecklingen över den organiserade brottsligheten i Sverige har rört sig från broderskapsgrupperingar och mc-gäng (självddefinierade grupper) till tillfälliga grupper som går samman inför olika projekt, s.k. *ad hoc-grupperingar* (projektbaserade konstellationer).²⁴

Rekryteringen till de olika grupperna ser olika ut. Vad gäller mc-gängen är det en lång process där olika steg ska uppnås. Andra självdefinierade grupper än mc-gängen har också en viss process som ska gås igenom, men den är i regel mindre långdragen. För de förorts- och stadsdelsbaserade grupperna sker ingen konkret rekrytering, utan det handlar om att yngre personer gradvis dras in i gemenskapen för att de bor i området och har äldre kriminella personer som förebilder. De familje- och släktbaserade nätverken bygger helt enkelt på att personer föds in i dem och får mer och mer ansvar ju äldre de blir. Mc-gängen och andra självdefinierade grupper präglas av en tydlig inre hierarki, medan de förorts- och

²² I framställningen används *gängebrottsling*, *gängmedlem* och *gängkriminell* utan någon tydlig åtskillnad. Även *organiserad brottslighet* och *gängebrottslighet* ska ses som synonymer i sammanhanget. För en fördjupad och mer fullständig bild av den organiserade brottsligheten i Sverige idag hänvisas till Brå: *Kriminella nätverk och grupperingar – Polisens bild av maktstrukturer och marknader*, 2016.

²³ Brå: *Kriminella nätverk och grupperingar – Polisens bild av maktstrukturer och marknader*, 2016, s. 9 ff.

²⁴ Brå: *Brottslighet och trygghet i Malmö, Stockholm och Göteborg – En kartläggning*, 2012, s. 13.

stadsdelsbaserade grupperna inte har en lika tydlig organisation och rättsordning. De delar inte heller de förstnämnda gruppernas benägenhet att visa upp sin gängtillhörighet utåt.²⁵

Hur de olika grupperna är organiserade får betydelse för hur de löser externa konflikter. Mc-gängen beskrivs av Brå som mindre benägna att lösa konflikter med andra gäng med våld, medan andra självdefinierade grupper tar till våld för att bygga sitt skrämsekapital. De förorts- och stadsdelsbaserade grupperna använder våld på ett mer spontant sätt och gör inte en lika stor konsekvensanalys som mc-gängen. Våldet är därför vanligare i dessa grupper. Detsamma gäller för de familje- och släktbaserade grupperna.²⁶

De projektbaserade konstellationerna kan bestå av individer från de olika grupptyperna, och begå både långsiktigt planerade brott eller en enskild insats. I dessa konstellationer värdesätts förtroende och lojalitet, vilket innefattar att man förväntas vara tyst i brottsutredningar.²⁷ Ett exempel på en projektbaserad konstellation återfinns i avsnitt 3.2.2 nedan.

De icke-namngivna grupperna delar Brå upp i tre typer, där de respektive grupperna baseras antingen på gemensamt ursprung och tidigare erfarenheter, gemensamt bostadsområde eller familjeband och släktskap. Vidare beskrivs hur dessa olika grupper bygger på olika typer av skrämsekapital, som kan vara kopplade till grupperingarna som sådana, individer i grupperingarna eller de geografiska områdena de vistas i.²⁸

Brå beskriver, med hjälp av intervjuade poliser, en utveckling som rört sig mot ett stort antal kriminella konstellationer knutna till förorter och bostadsområden i Sveriges tre största städer: Stockholm, Göteborg och Malmö. Ökningen bygger på att dessa individer växer upp i områden med ”omfattande problematik med etnisk och ekonomisk segregation, hög arbetslöshet, låg utbildningsnivå och höga ohälsotal”. Brå beskriver också ett lågt förtroende för polisen, vilket får till effekt att det är svårt att få information från vittnen och målsägande. Grupperna som skapas i förorten är antingen icke-namngivna grupper eller externdefinierade grupper, vilket innebär att exempelvis media har en del i hur de porträtteras.²⁹

²⁵ Brå: *Kriminella nätverk och grupperingar – Polisens bild av maktstrukturer och marknader*, 2016, s. 10 ff.

²⁶ *Ibid.*, s. 16 f.

²⁷ *Ibid.*, s. 30 f.

²⁸ *Ibid.*, s. 37 ff.

²⁹ *Ibid.*, s. 48 f. jfr. s. 11.

De intervjuade poliserna beskriver en situation där man i förorten skapar en känsla av ”vi mot dem”, vilket innebär att man inte har tilltro till polisen. Man kan uppmana till upplöpp genom bränder, stenkastning och annan typ av våld som göder polishat. Några av poliserna förklarar detta genom historisk bristande närvaro i de aktuella områdena.³⁰

Bilden av att olika kriminella gäng skapar en förening i kampen mot en gemensam fiende bekräftas av Amir Rostami, filosofie doktor i sociologi vid Stockholms universitet. Han sammanfattar gängbildningens orsaker som ”en känsla av kollektiv utsatthet, hopplöshet samt social och ekonomisk exkludering” som ”skapa[r] en grogrund som dessa destruktiva fenomen kan växa fram i”. Rostamis arbete visar samtidigt på det kontraproduktiva i samhällets problembeskrivning – där förorten är en grogrund för våld och kriminalitet – eftersom det är just sådana fördomar som gör det lättare för de kriminella grupperna att rekrytera frustrerade ungdomar. Vidare pekar han på att det finns många olika orsaker till varför gängen bildas och växer, men att den gemensamma nämnaren handlar om att man söker trygghet i en osäker miljö.³¹

I Brå:s rapport beskrivs hur miljön i de olika grupperna ser ut. Trots att de utifrån sett ger en bild av att ha en stark sammanhållning, finns egentligen ingen vänskaplig ton i grupperna. Man styr med våld och kan använda det gentemot varandra. Enas gör man om man har en gemensam fiende. Ett annat effektivt hot är att man känner till varandras brottslighet och därför har möjligheten att gå till polisen och ange varandra. Det är när man ger sig på sina egna som man riskerar att få riktigt stora problem. I rapporten beskrivs detta som ett gemensamt drag hos alla de olika typerna av grupperingar. Vidare beskrivs en större rörlighet i gängen än jämfört med tidigare, och att hierarkin i de vanligaste gängen inte är alltför tydlig, eftersom en sådan ordning kan slå tillbaka och medföra att personer hoppar av för att samarbeta med polisen.³² Brå konstaterar att det finns starka skäl att försöka motarbeta grupperingarna, eftersom konflikterna som uppstår – både internt och externt – i kombination med den utbredda tystnadskulturen gör det svårt att lagföra gruppernas medlemmar.³³

³⁰ Brå: *Kriminella nätverk och grupperingar – Polisens bild av maktstrukturer och marknader*, 2016, s. 52.

³¹ Rostami, 2016, s. 172 f.

³² Brå: *Kriminella nätverk och grupperingar – Polisens bild av maktstrukturer och marknader*, 2016, s. 59 ff.

³³ *Ibid.*, s. 128 ff.

2.1.4 SARNECKI OM NÅGRA KRIMINOLOGISKA FÖRKLARINGSMODELLER

Sarnecki konstaterar i sin introduktion till kriminologi att när gemene man associerar till organiserad brottslighet handlar det ofta om mc-gäng och maffiagrupper. Han menar emellertid att dessa konstellationer utgör en förhållandevis liten del av den organiserade brottsligheten i Sverige idag. Vidare menar Sarnecki att den internationella trenden i nuläget är tillfälliga lösa grupperingar, snarare än grupper som baserar sin samhörighet på exempelvis släktskap, etnicitet eller geografi. Dessa gäng har en kortsiktigare målsättning, ofta gällande en särskild typ av brottslighet. Som exempel tar Sarnecki upp helikopterrånet i Västberga 2009 och gängkonflikterna i Göteborg under 2010-talet.³⁴ Sarneckis bild av att dagens gäng är mer tillfälliga grupperingar än tydliga namngivna gäng stämmer således överens med de utredningar från Brå som presenterats ovan.

När det gäller orsakerna till organiserad brottslighet presenterar Sarnecki en rad olika förklaringsmodeller. Två av de viktigaste motiven bakom organiserad brottslighet är pengar och makt. Ser man till bakgrunden hos de som deltar i organiserad brottslighet finns ofta sociala problem under uppväxten. Sarnecki menar vidare att det är samma orsaker som ligger till grund för organiserad brottslighet som för brottslighet i stort. Det kan handla om ekonomiska, religiösa, politiska och våldsbejakande motiv. Socialt utanförskap presenteras också som en tänkbar förklaring till just organiserad brottslighet i de svenska storstäderna.³⁵

Sarnecki presenterar å ena sidan ett socialt utanförskap som leder till att man involveras i brottslig verksamhet, samtidigt som de kriminellt organiserade personerna beskrivs som personer med makt som på sätt och vis bedriver en affärsverksamhet.³⁶ Tittar man närmare på varför ungdomar ansluter sig till gäng, finns även där förklaringar kopplade till sociala förhållanden. Gemensamt för dessa förklaringsmodeller är att ungdomarna i gängen upplever att de själva inte har möjlighet att leva det liv som andra (medelklassen) kan leva, och att man därför söker skydd och gemenskap i grupperingar som inte följer etablerade samhällslagar. En teori som Sarnecki presenterar är den s.k. *strain-teorin* som utvecklats av den amerikanske sociologen Robert Merton. Strain är en strukturell teori som innebär att när unga personer inte kan uppnå de etablerade livsmål som bygger på en medelklasslivsstil,

³⁴ Sarnecki, 2014, s. 394 ff.

³⁵ Ibid., s. 400 ff.

³⁶ Ibid., s. 400.

ägnar de sig åt avvikande beteende. Det uppstår ett för stort glapp mellan mål och medel, vilket skapar en frustration hos de unga. Merton presenterar fem strategier för att bemöta strain, där den som ligger närmast till hands för de som hamnar i organiserad brottslighet är *innovation*. Det handlar då om att hitta alternativa medel för att uppnå målet (ekonomisk status), exempelvis att begå stölder och andra brott.³⁷

Mertons strain-teori har inte stått oemotsagd, och Sarnecki tar upp flertalet teorier som kan ses som olika reaktioner på denna. Dessa teorier betecknas som *subkulturteorier* och bygger bl.a. om att ungdomsbrottsligheten ses som ett arbetarklassproblem, alternativt att den beror på en annan sorts kultur som hamnar i konflikt med den konventionella kulturen och de medelklassnormer som samhället bygger på.³⁸

Sarnecki tar också upp problematiken kring att man inte kan fastslå vad begreppet *gäng* innebär, på samma sätt som man inte kunnat enas om någon enhetlig definition av *organiserad brottslighet*. Emellertid råder det tvivel kring om det överhuvudtaget behövs någon enhetlig definition av vad ett gäng faktiskt är. Sarnecki menar att de gängkonstellationer som finns idag påminner om klassiska amerikanska modeller och att de bildas i områden som kallats för *zones in transition*. I Sverige handlar det om områden som visserligen har en god bostadsstandard, men som befolkas av fattiga personer som saknar anknytning och etablering i det svenska samhället. I dessa områden finns en risk för att unga personer bildar egna subkulturer som ägnar sig åt brottslighet. Grupperna skapar en känsla av tillhörighet som ungdomarna tidigare saknat. Vidare utnyttjar gruppen sitt våldskapital för att skapa sig makt som i förlängningen ger inkomster.³⁹

2.2 Tre centrala begrepp

2.2.1 VAD ÄR ETT KRONVITTNEN?

I Sverige har vi i nuläget inte något kronvitnesssystem, varför man skulle kunna argumentera för att *kronvittne* inte är ett vedertaget begrepp i en svensk kontext. I uppsatsen används emellertid begreppet kronvittne som beteckning för en person som vittnar om sin egen och

³⁷ Sarnecki, 2014, s. 179 ff.

³⁸ Ibid., s. 184 ff.

³⁹ Ibid., s. 195 f.

andras brottslighet, utan att det nödvändigtvis resulterar i en mildare behandling.⁴⁰ Detta görs framför allt av framställningsskäl. Som kommer att framgå nedan har kronvittnen diskuterats i samband med relevanta reformarbeten, där företeelsen bl.a. beskrivits som ”[gärningspersoner] som avslöjar sina medbrottslingar”, ”[en tilltalad] medverkan vid utredningen av andras brott” och ”straffflindring när en person lämnar uppgifter om medbrottslingar”.⁴¹ Begreppet kronvittne används följaktligen i enlighet med dessa definitioner, nämligen: en tilltalad person som till rättskipande myndigheter lämnar information gällande medbrottslingars gärningar. Huruvida detta bör ge vittnet förmåner är det huvudsakliga ämnet för denna framställning.

Hur skulle då ett kronvitnesssystem se ut? Nedan presenteras BrB 29 kap. 5 §, vari de s.k. *billighetsskäl* finns. Skulle ett kronvitnesssystem införas är det inom ramen för denna bestämmelse som det skulle kunna placeras. I den danska motsvarigheten till brottsbalken, straffeloven, finns för närvarande utrymme för att beakta information om andras brottslighet som en förmildrande omständighet:

Det skal ved straffens fastsættelse i almindelighed indgå som formildende omstændighed,

[...]

10) at gerningsmanden har givet oplysninger, som er afgørende for opklaringen af strafbare handlinger begået af andre[.]⁴²

I den mån kronvittnen diskuterats i svensk rätt, har man aldrig nått en punkt där en eventuell bestämmelses utformning har diskuterats, varför den danska lösningen ovan får fungera som exempel på hur en sådan regel skulle kunna se ut i svensk lag. Det går inte att säkert säga huruvida ett kronvitnesssystem i svensk rätt skulle placeras inom ramen för förmildrande omständigheter (BrB 29 kap. 3 §) eller billighetsskäl (BrB 29 kap. 5 §). Som kommer att diskuteras nedan, har ett kronvitnesssystem ansetts främmande för billighetsskälens ideologiska bakgrund.⁴³

⁴⁰ Jfr. Borgström, 1989, s. 673, not 5.

⁴¹ Prop. 1987/88:120, s. 92; SOU 2005:117, s. 86; SOU 2012:34, band 3, s. 220.

⁴² Straffeloven 82 §.

⁴³ Se framför allt avsnitt 4.2.2 nedan.

2.2.2 KORT OM BEGREPPET *BILLIGHETSSKÄL*

Som Ågren påpekar, kan begreppet billighetsskäl anses ha två innebörder: dels att en omständighet *är* ett billighetsskäl, dels att en omständighet ska vägas in *av* billighetsskäl.⁴⁴ I den fortsatta framställningen använder jag mig av båda förståelserna av begreppet, i hopp om att det i sammanhanget framgår vad som avses. Även *billighetshänsyn* och *billighetsgrunder* används som synonymer till billighetsskäl.

2.2.3 RÄTTSSÄKERHETSBEGREPPET

Jareborg beskriver rättssäkerhet som den enskildes skydd mot statens legala maktutövning. Främst handlar det enligt hans modell om att man ska skyddas från hot mot självbestämmande, livsplanering, liv, hälsa, frihet och egendom. Han menar att *rättssäkerhet* inte är synonymt med *legalitet*, men att kravet på stöd i lag eller annan författning gynnar rättssäkerhetsintresset.⁴⁵

I sin avhandling om billighetsskäl delar Ågren upp begreppet rättssäkerhet i tre centrala beståndsdelar: *legalitet*, *förutsebarhet* och *likabehandling*.⁴⁶ Den första delen tar sikte på att gärningar som straffas ska finnas definierade i lagtext. Lagstiftningen ska därtill vara begriplig. I stort handlar legalitetskravet om att skydda den enskilde från en godtycklig maktutövning från staten.⁴⁷ Vidare beskrivs kravet på förutsebarhet att det straffrättsliga systemet ska fungera så att gemene man utifrån lagen kan göra en bedömning av vilka beteenden som är straffbara. Ågren tar här upp BrB 29 kap. 5 § 9 p. (se vidare kapitel 3 nedan) som ett exempel på en regel där det är domstolarnas ansvar att fylla regeln med ett enhetligt innehåll för att uppfylla kravet på förutsebarhet. Vidare konstaterar han att kravet på förutsebarhet inte bör omfatta endast författningar, utan även andra rättskällor – som exempelvis praxis. Slutligen kan likabehandlingskravet sägas innebära att själva rättstillämpningen ska vara enhetlig och förutsebar, så att lika fall behandlas lika. Det kan emellertid svårt att bedöma när två fall faktiskt är lika. Dessutom menar Ågren att man kan särbehandla vissa grupper utan att gå

⁴⁴ Ågren, 2013, s. 17.

⁴⁵ Jareborg, 1992, s. 80 ff.

⁴⁶ Ågren, 2013, s. 88.

⁴⁷ Jfr. RF 2 kap. 10 § 1 st. och BrB 1 kap. 1 §.

utanför likabehandlingskravets ramar, så länge särbehandlingen baseras på bestämda kriterier.⁴⁸

För att nämna ytterligare något om kravet på förutsebarhet, konstaterar även Lernestedt att den allmänna uppfattningen är att det är ett krav som ska hållas högt. Han poängterar visserligen att innebörden av en regel aldrig kan vara helt glasklar, och att total förutsebarhet är väldigt svårt att uppnå. Lernestedt menar vidare att en regel i någon mån måste vara flexibel för att kunna anpassas efter sin samtid – utan att det ger för stort utrymme för tolkning.⁴⁹

2.2.3.1 Något om vad som avses med effektivitet

Om rättssäkerhetsbegreppet har definierats på åtskilliga sätt genom rättshistorien, är det desto svårare att konstatera vad som avses med straffrättslig effektivitet. Jareborg poängterar att effektivitet är ett relativt begrepp, och att det måste sättas i relation till vad man är ute efter i fråga om brottsprevention. Han pekar på att riskerna med en ökad effektivitet är att fler oskyldiga döms och rättsordningen upplevs förtryckande. Samtidigt, menar han, kan det också leda till en större allmänprevention.⁵⁰

I denna framställning innebär effektivitet att förundersökningar och brottsutredningar kan fortgå och bära frukt, att vittnen vågar komma till rättskipande myndigheter (inkl. domstol) och att gängbrottslingar lagförs för brott.

2.3 Lernestedt om individ och struktur

I avhandlingen *Dit och tillbaka igen* från 2010 försöker Lernestedt blottlägga de straffrättsliga slitningarna mellan individen och gruppen eller strukturen som denne är del av. Han anlägger ett strukturellt perspektiv på straffrätten, där de centrala perspektiven är klass-, genus- och mångkulturella perspektiv. Som kontrast till dessa presenterar han det perspektiv som han menar traditionellt har fått genomslag inom straffrätten: det *klassisk-liberala*.⁵¹

⁴⁸ Ågren, 2013, s. 88 ff.

⁴⁹ Lernestedt, 2010, s. 71.

⁵⁰ Jareborg, 1992, s. 91 f.

⁵¹ Lernestedt, 2010, s. 13 ff.

Lernestedt beskriver en utveckling där lagstiftningens utformning har rört sig mot en *juristifiering*, alternativt en *avkontextualisering*. Han menar att den grupprelaterade kontexten har försvunnit från straffrättsliga regler i en ambition att korta ner lagtexten. Reglerna är riktade mot tillämparna, inte mot folket. Som exempel konstaterar Lernestedt att det inte står i BrB 3 kap. 1 § att det är moraliskt fel att döda någon, utan bara att man i så fall kan dömas för mord. Om man vill läsa regeln som att samhället tycker att det är fel att mörda någon, måste regeln placeras i sin kontext.⁵²

Den som anlägger ett strukturellt perspektiv har ofta en bild av att orättvisor föreligger, och att dessa bör förändras. Man har då alltså, enligt Lernestedt, en strukturell förförståelse om rätten där två olika parter finns: den diskriminerade och den diskriminerande. Även om många kan hålla med om denna problembeskrivning, är ofta utmaningen att låta lösningarna på problemet få genomslag i lagstiftning och annan rättslig reglering.⁵³ Just detta dilemma tar Lernestedt upp som ett av problemen med hans ansats att strukturellt analysera straffrätten. Att tala om diskriminerade grupper kan i vissa sammanhang anses politiskt kontroversiellt. Andra problem som Lernestedt beskriver är att man måste bestämma sig för hur mycket ett strukturellt perspektiv ska få påverka ett lagstiftningsområde, samt att själva straffrätten i sig bygger på kompromisser mellan olika ambitioner och värden.⁵⁴

När Lernestedt inriktar sin strukturella analys på straffrätten hävdar han att det finns ett spänningsförhållande mellan två av syftena med straffrätten, nämligen mellan kravet på klandervärdhet och ambitionerna till beteendestyrning. Lernestedt menar att spänningsförhållandet bygger på att syftena har olika tidsperspektiv; det förstnämnda är *bakåtblickande* (det vill bestraffa en redan företagen handling), medan det senare är *framåtblickande*. Han menar vidare att ett strukturellt perspektiv inte är ett mål inom straffrätten, utan att det snarare bör fungera som ett medel för att nå till en punkt där något strukturellt perspektiv inte behövs. Man ska inte kunna konstatera hur en typ av problem generellt sett ska hanteras, utan landa i en situation där den strukturella kritiken har gynnat varje individ. Han tycks dessutom landa i slutsatsen att den ideala situationen bygger på flera

⁵² Lernestedt, 2010, s. 132 ff.

⁵³ Ibid., s. 27 ff.

⁵⁴ Ibid., s. 14 f.

olika perspektiv i samverkan, och inte ett rådande. I straffrättens fall torde detta innebära att de strukturella perspektiven ges mer utrymme, utan att den klassisk-liberala grunden får stryka på foten.⁵⁵

Ett problem med att ge strukturella perspektiv utrymme i straffrätten uppstår i relation till den individuella klandervärdeheten. Lernestedt tar som exempel upp att en gärningsperson inte kan dömas till ett lindrigare straff enbart på grunden att denne är uppvuxen i ett *dåligt område*. För att detta ska kunna få genomslag i en dom krävs att det på något sätt har relevans för det enskilda fallet. Frågan om grupp tillhörighet kan alltså skapa gränsdragningsproblem för en domstol, både när det handlar om resonemang till gärningspersonens fördel respektive nackdel. Att dra slutsatser om gärningspersonens skuld på grund av en viss tillhörighet kan inte tillåtas, liksom denna omständighet inte får påverka skuldbedömningen.⁵⁶

I analysen i kapitel 4 nedan kommer delar av Lernestedts resonemang att användas, framför allt de som förs i fråga om abstraherande och kontextualisering av individen i sitt sammanhang. En annan intressant del av Lernestedts resonemang, som också behandlas i kapitel 4, är den som avser hur en till synes neutral lagstiftning påverkar olika individer olika.

2.4 Straffrättsliga syften och principer

Det finns många olika åsikter kring det straffrättsliga systemet och vad dess syfte framför allt är och ska vara. Traditionellt sett har det sagts finnas en motsättning mellan teorier om prevention och teorier om vedergällning.⁵⁷ I en svensk kontext handlar en diskussion om kronvittnen främst om huruvida de borde eller inte borde tillåtas. I nuläget ligger problemet alltså på lagstiftningsnivå, varför preventionsteorierna är särskilt intressanta i sammanhanget. Nedan följer därför en grundläggande presentation av de två centrala preventiva syftena, nämligen individual- och allmänprevention. Båda dessa var vägledande vid påföljdsbestämningen innan påföljdsreformen 1989, se avsnitt 3.1 nedan.⁵⁸

⁵⁵ Lernestedt, 2010, s. 24 ff. jfr. s. 255 f.

⁵⁶ Ibid., s. 263 f.

⁵⁷ Asp m. fl., 2013, s. 21. Se också Borgeke & Heidenborg, 2016, s. 32 ff. om absoluta och relativa straffideologier.

⁵⁸ Diskussionen om straffrättsliga syften i relation till kronvittnen förs vidare i avsnitt 4.2 nedan.

2.4.1 INDIVIDUALPREVENTION

Med ett individualpreventivt synsätt är det den enskilda gärningspersonen som hamnar i fokus. Vad kan göras för att hindra denne från att begå brott? Eftersom det är riktat mot den enskilda personen kan straffet vara i princip vad som helst. Det krävs emellertid vissa begränsningar. Jareborg och Zila beskriver hur den brittiske filosofen och juristen Jeremy Bentham sammanfattade de tre förhärskande individualpreventiva huvuddragen: *oskadliggörande*, *förbättring* och *avskräckning*. Idéerna utvecklades från början av den tyske juristen Franz von Liszt och har fått stort genomslag i den svenska straffrätten under 1900-talet. von Liszt menade att avskräckning var för dem som inte behöver förbättras, förbättring var för dem som kan förbättras och att oskadliggörande var för dem som inte kan förbättras.⁵⁹ För individualpreventionen är det särskilt intressant hur påföljden utformas, eftersom det i hög grad handlar om att styra en enskild individ. Man vill genom påföljden se till att denna inte påverkas alltför negativt av påföljden, och det går att skönja ett stråk av humanitet i individualpreventionen. Detta får till följd att individualpreventiva avvägningar framför allt görs vid verkställandet av påföljden.⁶⁰ Det individualpreventiva syftet äger följaktligen begränsad relevans i denna framställning, men presenteras kortfattat av fullständighetsskäl.

2.4.2 ALLMÄNPREVENTION

Tanken bakom allmänprevention är att befolkningen ska avskräckas från att begå brott när de ser någon annan straffas för det. Jareborg och Zila illustrerar detta syfte med följande citat av den engelske statsmannen George Savile:

”Men are not hang’d for stealing horses, but that horses may not be stolen.”⁶¹

Allmänpreventionen kan delas upp i *omedelbar avskräckning*, *medelbar avskräckning* och *morallbildning*. De två första tar sikte på hur kriminalisering och bestraffning påverkar mänskliga beteenden, antingen genom hot om straff eller genom faktisk verkställighet av straff, och den tredje handlar om att påverka den mänskliga normbildningen på sikt. På senare tid har denna lära varit den förhärskande, eftersom den inte tar sikte på människans

⁵⁹ Jareborg & Zila, 2017, s. 85 ff.

⁶⁰ Ågren, 2018, s. 19 jfr. Asp m.fl., 2013, s. 31.

⁶¹ Jareborg & Zila, 2017, s. 76.

underkastelse som potentiell gärningsperson, utan istället syftar till att internalisera vissa gemensamma värderingar om rätt och fel. Det är emellertid avgörande för ett fungerande straffrättsystem att hot om straff är verksamma. Att hotet åtminstone på ett generellt plan fungerar avskräckande är en förutsättning för att systemet ska kunna upprätthållas.⁶²

Ågren framhåller att en modernare syn på allmänpreventionen är den att hotet om bestraffning fungerar moralbildande och avhåller människor från att begå brott, även om det inte är de själva som straffats för brottet. Detta innebär att de allmänpreventiva hänsynen är som allra mest centrala på lagstiftningsnivå, dvs. vid kriminaliseringen av en handling.⁶³

En brist i den allmänpreventiva tanken är enligt Jareborg och Zila att det finns en outtalad sanning som säger att det finns ett tydligt samband mellan strängare straff och minskad brottslighet. Det finns emellertid ingen forskning som stöder denna tes, och det hela försvåras av att det dessutom är svårt att forska sig fram till ett svar på problemet. Man kan alltså inte klart säga att strängare straff leder till lägre brottslighet, utan enbart att existensen av ett straffsystem avhåller människor från att begå brott.⁶⁴ Denna uppfattning delas av Borgeke och Heidenborg, som konstaterar att det visserligen finns en allmänprevention i straffsystemet som sådant, men att mindre justeringar i straffskalorna knappast påverkar den avskräckande effekten.⁶⁵

Jareborg och Zila konstaterar vidare att i ett system där syssättet är ett renodlat allmänpreventivt, skulle bestraffningen och dess nivå vara helt beroende av huruvida den är preventiv eller inte och bortse från andra hänsyn. De ger som exempel att man skulle kunna ha olika straffnivåer för män respektive kvinnor, om det ger effekt. Dessutom konstateras att billighetsskäl troligen skulle kunna beaktas utan att detta förstör effekten av allmänpreventionen.⁶⁶

⁶² Jareborg & Zila, 2017, s. 76 ff.

⁶³ Ågren, 2018, s. 16 ff.

⁶⁴ Jareborg & Zila, 2017, s. 80 ff.

⁶⁵ Borgeke & Heidenborg, 2016, s. 33 f.

⁶⁶ Jareborg & Zila, 2017, s. 82 ff.

2.4.3 PROPORTIONALITET OCH HUMANITET

Principen om proportionalitet innebär att det straff som utmäts ska svara mot brottets allvar, dvs. vara rättvis. Den äger relevans både vid kriminaliseringen och vid påföljdsbestämningen i domstol. Som ett komplement till proportionaliteten finns principen om ekvivalens, som innebär lika brott ska behandlas lika och olika brott olika, i förhållande till den påföljd som döms ut. Detta svarar mot att proportionaliteten är relativ och inte absolut, utan kan anpassas efter det enskilda fallet.⁶⁷

Kravet på humanitet innebär att ett straff, som i sig inte ger uttryck för humanitet, ska visa respekt för den enskilde och inte vara omänskligt. I den moderna straffrätten används statens våldsmonopol i hopp om att den dömdes situation ska förändras till det bättre, varför hänsyn måste tas till människan som ska straffas. Humanitet innebär i detta sammanhang att bestraffningen ska vara rimlig och måttlig och att ett eventuellt frihetsberövande ska vara så kort som möjligt.⁶⁸

2.5 Packers två modeller över straffprocessen

Packer målar i sin artikel *Two Models of the Criminal Process* upp två problemkomplex som han menar är centrala när straffrättens gränser diskuteras. Det första problemkomplexet handlar om straffrättens ideologi och frågor om dess syfte, medan det andra tar sikte på straffrättens processer.⁶⁹

Packers problemkomplex mynnar ut i två modeller som han kallar för *the Due Process Model* och *the Crime Control Model*.⁷⁰ Jag kommer fortsättningsvis att, något förenklat, referera till dem som *rättssäkerhetsmodellen* och *brottbekämpningsmodellen*. Packer konstaterar att de två modellerna i någon mån är en förvrängning och tenderar att skapa en polariserad bild, men menar vidare att det inte handlar om att någon av modellerna ska vara förhärskande, utan att de alltid samverkar och har olika stort inflytande. Han understryker också att de två modellerna inte representerar det goda respektive det onda, utan att de båda representerar

⁶⁷ Borgeke & Heidenborg, 2016, s. 38 f.

⁶⁸ Ibid., s. 39 f.

⁶⁹ Packer, 1964, s. 1.

⁷⁰ Ibid., s. 6.

två olika värdegrunder. Ingen av dem motsvarar varken verkligheten eller vad verkligheten borde vara. Det handlar snarare om två olika sätt att betrakta straffprocessen på.⁷¹

Brottsbekämpningsmodellen bygger på att straffprocessens viktigaste funktion är att förhindra brottslig verksamhet. Om brottsligheten inte kan kontrolleras, står man enligt denna modell inför ett samhällsligt sönderfall. Packer liknar modellen vid ett löpande band i en fabrik, eftersom modellen förespråkar informella och rutinbaserade procedurer som ökar effektiviteten. Packer beskriver att modellen har en slags inneboende *skuldpresumtion*, vilken inte ska ses som oskuldspresumtionens direkta motsats. Skuldpresumtionen är inte ett vedertaget begrepp eller en arbetsmodell, utan snarast en inställning. Någon gång under processen blir sannolikheten för att den misstänkte ska fällas för brott så stor att detta påverkar inställningen till den misstänkte. Det handlar inte om att personen döms på förhand, utan om att man gör en förhandsbedömning av utgången i målet. Denna presumtion om skuld påverkar hur man i brottsutredningen insamlar och betraktar bevisning.⁷²

Rättssäkerhetsmodellen liknas av Packer vid en hinderbana, där varje hinder är en garanti för den misstänktes rättssäkerhet. Den präglas av tillförlitlig faktainsamling och formalitet. Rättssäkerhetsmodellen vill emellertid, precis som brottsbekämpningsmodellen, förebygga och bekämpa brott, men inte till vilket pris som helst. Med hänsyn till den mänskliga faktorn och de känslor som ett brott kan ge upphov till, krävs en kritisk undersökning av omständigheterna vid ett brott. Hur stor kritiken ska vara kan diskuteras.⁷³

Packer menar att den stora stötestenen mellan rättssäkerhetsmodellen och brottsbekämpningsmodellen är frågeställningen om hur stor rättssäkerhet som kan krävas för att bibehålla tillbörlig effektivitet. Här uppstår en konflikt i fråga om hur många misstag som kan accepteras, framför allt vid en fällande dom.⁷⁴

⁷¹ Packer, 1964, s. 5 f. Anmärkas ska att Packer benämner det jag kallar för rättssäkerhet som *reliability* – direktöversatt kanske snarast *tillförlitlighet*, men i sammanhanget använder jag begreppet rättssäkerhet.

⁷² Ibid., s. 9 ff.

⁷³ Ibid., s. 13 ff.

⁷⁴ Ibid., s. 15.

Utifrån brottsbekämpningsmodellen är effektivitet och rättssäkerhet inte nödvändigtvis varandras motsatser, utan två delar som kompletterar varandra. Ett system är rättssäkert om det är effektivt, och rättssäkerheten blir ett problem bara om den värderas så högt att det förhindrar en effektiv rättstillämpning. För rättssäkerhetsmodellen är det inbördes förhållandet ett annat; om kravet på effektivitet innebär att man tar genvägar förbi rättssäkra processer, kan det inte accepteras. Det kan till och med uttryckas så att utifrån rättssäkerhetsmodellens synvinkel, innebär maximal effektivitet maximalt tyranni sett utifrån statens våldsmonopol. Försvare av rättssäkerhetsmodellen är beredda att offra en del av effektiviteten för att undvika att individen förtrycks av staten.⁷⁵

⁷⁵ Packer, 1964, s. 15 f.

Kapitel 3: Bakgrund, relevant reglering och tillämpning i praxis

Nedan följer först en redogörelse för innehållet i BrB 29 kap. 5 § och motiven bakom införandet av billighetsskäl. Därpå följer en genomgång av för kronvittnen relevant praxis, både från underinstanser och från Högsta domstolen.

3.1 Allmänt om billighetsskäl i BrB 29 kap. 5 §

När rätten ska bestämma påföljd för ett eller flera brott, görs detta utifrån det aktuella brottets *straffvärde*. Straffvärdet baseras på den straffskala som är aktuell för brottet eller brotten.⁷⁶ Vid bedömningen av straffvärdet har domstolen möjlighet att ta hänsyn till både försvårande och förmildrande omständigheter, som återfinns i 29 kap. 2 respektive 3 §§. Utöver straffvärdet finns i 29 kap. ytterligare några faktorer relevanta för straffmätningen. Bland dessa faktorer hittas billighetshänsynen i 29 kap. 5 § BrB, som ger en möjlighet att vid straffmätningen avvika från straffvärdet i lindrande riktning.

Systemet med billighetshänsyn byggde från början på en tanke om att lagstiftaren ville komplettera den lagliga rättvisan med en social och etisk dimension, för att en tillämpning av straffrätten inte skulle leda till oskäliga resultat.⁷⁷ Billighetsskäl kan beskrivas som en möjlighet att vidga det resultat som en ren straffvärdesbedömning ger, och ta hänsyn till mer utanförliggande faktorer. Fokus hamnar på gärningens kontext, snarare än dess egen skepnad.⁷⁸ Om påföljdsvalet tidigare handlade om att förebygga brott och/eller anpassa individen till samhället, hamnade fokus nu snarast på idéer om proportionalitet, ekvivalens och likabehandling.⁷⁹ Innan reformen bestämdes påföljd utifrån dåvarande BrB 1 kap. 7 §, som löd enligt följande:

⁷⁶ BrB 29 kap. 1 §.

⁷⁷ Ågren, 2013, s. 41 ff.

⁷⁸ Jfr. *Om billighetsskäl och kronvittnen – analys*. InfoTorg Juridik 2009-11-19.

⁷⁹ Prop. 1987/88:120, s. 37 f.

”Vid val av påföljd skall rätten, med iakttagande av vad som kräves för att upprätthålla allmän laglydnad, fästa särskilt avseende vid att påföljden skall vara ägnad att främja den dömdes anpassning i samhället.”⁸⁰

I dagsläget består BrB 29 kap. 5 § av nio punkter som rätten ska beakta vid straffmätningen av ett brott, utöver de förmildrande omständigheter som finns BrB 29 kap. 3 §. Det handlar här om omständigheter som kan hänföras till gärningspersonen eller hans uppträdande efter brottet, och inte enbart sådant som kan hänföras till själva brottet.⁸¹ Lagrummet var föremål för ändring senast 2015. BrB 29 kap., där billighetsskäl återfinns, handlar om straffmätning. De grunder som tas upp i BrB 29 kap. 5 § ska emellertid också tillämpas när rätten bestämmer påföljd för brott, vilket framgår av BrB 30 kap. 4 §. Trots att billighetsskäl i första hand tycks ha betydelse för straffmätningen, spelar de alltså i allra högsta grad också roll för rättens val av påföljd.⁸²

BrB 29 kap. 5 § infördes 1989 och förändrades sedan till form och innehåll 2015. Nedan framgår hur här relevanta delar av regeln såg ut vid införandet respektive efter den senaste ändringen.

Lydelse 1989:

Vid straffmätningen skall rätten utöver brottets straffvärde i skäligen omfattning beakta

[...]

3. om den tilltalade frivilligt angett sig,

[...]

8. om någon annan omständighet föreligger som påkallar att den tilltalade får ett lägre straff än brottets straffvärde motiverar.

Lydelse 2015:

Vid straffmätningen ska rätten utöver brottets straffvärde i skäligen omfattning beakta

[...]

5. om den tilltalade frivilligt angett sig eller lämnat uppgifter som är av väsentlig betydelse för utredningen av brottet,

[...]

9. om någon annan omständighet påkallar att den tilltalade får ett lägre straff än brottets straffvärde motiverar.

⁸⁰ Jfr. prop. 1962:10 A, s. 9. Regeln i BrB 1 kap. 7 § upphävdes genom SFS (1988:942) i samband med att BrB 29 kap. infördes.

⁸¹ Prop. 1987/88:12, s. 48.

⁸² Asp m.fl., 2018, s. 1383, jfr. Borgeke & Heidenborg, 2016, s. 219 ff. Se dock avsnitt 1.5 ovan om uppsatsens avgränsning.

Föreligger omständighet som avses i första stycket får rätten, om särskilda skäl påkallar det, döma till lindrigare straff än som är föreskrivet för brottet.

Föreligger omständighet som avses i första stycket, får rätten, om särskilda skäl påkallar det, döma till lindrigare straff än som är föreskrivet för brottet.

Som framgår av uppställningen ovan har de nu relevanta punkterna genom lagändringen 2015 bytt nummer. De relevanta förändringar som gjorts i sak är att ett nytt led införts i 3 p. (som flyttats till 5 p.).⁸³ Nedan följer en redogörelse för de specifika motiven bakom de två för kronvittnen relevanta punkterna i BrB 29 kap. 5 §.

3.1.1 BILLIGHETSGRUNDERNA INFÖRS 1989

Bestämmelsen i BrB 29 kap. 5 § är baserad på Fängelsestraffkommitténs huvudbetänkande.⁸⁴ När bestämmelsen först infördes var det enligt departementschefen för att visa på i vilka typiska situationer som det är påkallat att vid straffmätningen utdöma en lindrigare påföljd eller ett lägre straff. De föreslagna förändringarna väntades inte skapa någon förändring i förhållande till då rådande rättsläge kring påföljdsbestämning, men departementschefen var medveten om att frågan skulle ägnas större uppmärksamhet av domstolarna eftersom grunderna för att vid straffmätningen ta hänsyn till omständigheter som inte är hänförliga till brottet nu skulle finnas uttryckligen i BrB. Vidare uttalades att syftet med billighetsskäl var att man genom dessa skulle kunna nå en påföljd som är rättfärdig för den enskilde gärningspersonen och som inte alltför mycket skulle påverka dennes möjligheter att återanpassa sig i samhället.⁸⁵ Dessutom konstaterades att de oenhetligheter som eventuellt skulle uppkomma i och med att förmildrande omständigheter och billighetsskäl oftare skulle åberopas inte skulle vara någon nackdel, utan leda till ett bättre underlag för domstolarna att ta ställning till.⁸⁶

⁸³ I framställningen används den nya, nuvarande numreringen vid hänvisningar till de respektive punkterna. För att undvika onödig förvirring kommer emellertid den tidigare numreringen att sättas inom parentes i vissa fall.

⁸⁴ SOU 1986:14.

⁸⁵ Prop. 1987/88:120, s. 47 f.

⁸⁶ Ibid., s. 87 ff.

I lagkommentaren konstaterades emellertid att billighetsskälerna måste tillämpas restriktivt, eftersom en alltför frikostig tillämpning skulle leda till en oenhetlig praxis och sociala orättvisor. Man menade också att trots att den sista punkten var till synes allmänt hållen, var syftet att den skulle täcka omständigheter som redan innan reformen beaktats av domstolen.⁸⁷

3.1.1.1 3 p. Frivillig angivelse (nuvarande 5 p.)

I lagkommentaren till 3 p. tydliggjordes att det inte finns något krav på att den frivilliga angivelsen ska medföra någon särskild information eller hjälpa polisen i sin utredning, utan det är just att gärningspersonen självmant angivit sig som är grunden för straffrabatt. Departementschefen underströk också att det motsatta förhållandet – att en misstänkt gärningsperson förnekar inblandning – inte ska ges ett strängare straff på den grunden. I kommentaren till 3 p. diskuterades också översiktligt huruvida regeln skulle utvidgas till att omfatta även angivande av medbrottslingar, något som Fängelsestraffkommittén tagit upp i sin utredning.⁸⁸ Både departementschefen och samtliga remissinstanser tog tydlig ställning mot detta förslag, men i lagkommentaren öppnades emellertid upp för att sådana angivelser undantagsvis skulle kunna falla in under 9 p. (dåvarande 8 p.).⁸⁹ Under vilka förutsättningar detta skulle kunna aktualiseras tydliggjordes inte vidare.

3.1.1.2 8 p. Annan omständighet som påkallar ett lägre straff (nuvarande 9 p.)

Under första styckets sista punkt finns ingen uttrycklig begränsning av vilka omständigheter som kan föras in, men det ska precis som de övriga punkterna handla om omständigheter hänförliga till gärningspersonens personliga situation eller något som har inträffat efter brottet. Likväl ska de omständigheter som förs in under 8 p. så långt som möjligt vara likvärdiga med och lika tungt vägande som de övriga punkterna.⁹⁰

3.1.2 BILLIGHETSGRUNDERNA ÄNDRAS TILL FORM OCH INNEHÅLL 2015

Även vid lagstiftningsarbetet inför ändringen 2015 kom frågan om ett kronvitnesssystem ut i ljuset. Departementschefen konstaterade återigen att något sådant system inte är aktuellt,

⁸⁷ Prop. 1987/88:120, s. 90 ff.

⁸⁸ Ibid., s. 92 jfr. SOU 1986:14, s. 452 ff.

⁸⁹ Prop. 1987/88:120, s. 92.

⁹⁰ Ibid., s. 96.

men ägnade en del av propositionen åt att göra en utblick på andra nordiska länder där systemet tillämpas, bl.a. Danmark och Norge.⁹¹ Någon uttrycklig kommentar till det tidigare ställningstagandet att angivande av medbrottslingar skulle kunna falla in under 9 p. (tidigare 8 p.) gjordes inte i den nya propositionen.

3.1.2.1 5 p. Frivillig angivelse och uppgiftslämnande (tidigare 3 p.)

Det andra ledet i 5 p., som stadgar att en person som lämnar uppgifter som är av väsentlig betydelse för utredningen av brottet kan få strafflindring infördes 2015 efter förslag från Beredningen för rättsväsendets utveckling (BRU). Den frivilliga angivelsen ska ske innan brottet har upptäckts och ska göras för polis eller åklagare. Avseende första ledet är det egna avslöjandet det relevanta – inte huruvida informationen främjar utredningen. Trots att ordalydelsen av det andra ledet prima facie tycks ge utrymme för att även avslöjande av medbrottslingar kan göra 5 p. tillämplig, så har lagstiftaren tagit avstånd från detta.⁹²

I en av utredningarna som gjordes innan den aktuella lagändringen, diskuterades att 9 p. (dåvarande 8 p.) i praxis har använts i situationer där den tilltalade själv lämnat uppgifter om sitt brott. Detta ansågs vara ett argument för att denna situation skulle tas upp uttryckligen i en egen punkt, i stället för att falla under den generella grunden i 9 p.⁹³ Eftersom omständigheten att den tilltalade lämnat uppgifter tidigare beaktats, ansågs det i nämnda utredning inte främmande att ge detta förhållande en egen punkt i bestämmelsen.⁹⁴

När dåvarande 3 p. numrerades om till 5 p. och fick ett nytt led innebärande att en gärningsperson som lämnar uppgifter som gynnar utredningen kan få strafflindring, diskuterades framför allt syftet med tillägget. Inledningsvis konstaterades att påföljdssystemet kretsar kring idéer om proportionalitet, ekvivalens och förutsebarhet. Departementschefen hänvisade dock till att man, för att få skäliga resultat, måste ta hänsyn till den enskildes förutsättningar. Att medge strafflindring på grund av utredningsmedverkan motiverades på olika sätt. Man talade bl.a. om att medverkan kan vara ett tecken på att gärningspersonen känner ånger och vill ställa saker till rätta.⁹⁵ Ytterligare ett argument som

⁹¹ Prop. 2014/15:37, s. 13 ff.

⁹² Prop. 1987/88:120, s. 92. jfr. SOU 2005:117, s. 79 ff.

⁹³ SOU 2005:117, s. 69 f.

⁹⁴ Ibid., s. 80.

⁹⁵ Prop. 2014/15:37, s. 13 ff.

togs upp till fördel för ett system med strafflindring för en gärningsperson som lämnar uppgifter om sin egen inblandning var att det från brottsofferperspektiv är positivt att brottet kan utredas skyndsamt.⁹⁶

Några av remissinstanserna påtalade för regeringen att förslaget om strafflindring vid utredningsmedverkan kunde medföra att gränsdragningen mot ett kronvitnesssystem blev svårare. Regeringen bemötte detta med att återigen poängtera de stora skillnaderna mellan de två olika systemen, men också att medge att en person som lämnar uppgifter om sin egen brottslighet också indirekt kan lämna uppgifter om andras brottslighet. Regeringen konstaterade vidare att detta inte behöver bli ett problem så länge man är tydlig med vilka uppgifter som medför strafflindringen.⁹⁷

3.1.2.2 9 p. Annan omständighet som påkallar ett lägre straff (tidigare 8 p.)

När strafflindringsgrunden i 9 p. infördes uttalade departementschefen att denna punkt ger möjlighet att ta hänsyn till faktorer som inte explicit framgår av uppräknningen i paragrafen.⁹⁸ I samband med ändringen 2015 flyttades 8 p. till 9 p., men fick ingen förändring i sak. Av propositionen framgår att omständigheterna som enligt 9 p. ska medföra strafflindring ska vara likvärdiga och lika tungt vägande som de övriga punkterna.⁹⁹

När det gäller kronvittnen konstaterade departementschefen att det fanns principiellt viktiga skillnader mellan att avslöja sin egen respektive andras brottslighet. I det senare fallet har domstolen att ta ställning till frågor om bevisvärdering och rätten till en rättvis rättegång. Med denna motivering och en hänvisning till tidigare utredningar och propositioner övervägdes inte ett kronvitnesssystem i samband med reformen.¹⁰⁰

⁹⁶ Prop. 2014/15:37, s. 18.

⁹⁷ Ibid., s. 17 ff.

⁹⁸ Prop. 1987/88:120, s. 89.

⁹⁹ Prop. 2014/15:37, s. 40.

¹⁰⁰ Ibid., s. 14 f.

3.1.3 KORT OM POLISENS SÄRSKILDA PERSONSÄKERHETSARBETE

I den praxis som presenteras nedan har gjorts hänvisningar till polisens särskilda personsäkerhetsarbete och att kronvittnena blivit föremål för detta.¹⁰¹ Av polislagen 2 a § framgår att Polismyndigheten får bedriva särskilt personsäkerhetsarbete i fråga om vittnen och andra hotade personer. I den anslutande förordningen framgår vidare att för att en person får bli föremål för särskilt personsäkerhetsarbete krävs att det finns en påtaglig risk för att allvarlig brottslighet riktas mot hans eller hennes eller en närståendes liv, hälsa, frihet eller frid.¹⁰² Dessutom finns en rad krav som ska vara uppfyllda, vilka bl.a. tar sikte på kausalitet mellan de lämnade uppgifterna och risken för allvarlig brottslighet riktad mot personen eller dennes närstående, samt att uppgifterna har betydelse för förundersökningen eller rättegången.¹⁰³ En person som är föremål för personsäkerhetsarbetet kan få personsäkerhetsersättning från staten, för utgifter, förlorad arbetsförtjänst, intrång i näringsverksamhet och förlust vid avyttring av egendom som orsakats av åtgärder till följd av de villkor som uppställts för arbetet.¹⁰⁴ Några övriga detaljer om vad personsäkerhetsarbetet består i ges, av förklarliga skäl, inte i förordningen.

3.2 Mot en ny huvudregel i praxis?

3.2.1 NJA 2009 s. 599 – STRAFFLINDRING PÅ GRUND AV HOT OM ALLVARLIGA REPRESSALIER

I NJA 2009 s. 599, det s.k. *Bilsprängarmålet*, fick Högsta domstolen tillfälle att ta ställning till om en person som medverkat till att polis och åklagare kunnat utreda två bilsprängningar skulle få straffrabatt som kompensation för sin medverkan. Av bevisningen i tingsrättens dom framgick följande omständigheter.

Vid två tillfällen, under samma vecka i september 2006, detonerade hemmagjorda bomber under två bilar, parkerade på två olika ställen i Göteborg. Den ena bilen stod parkerad i Hisings Backa och tillhörde en taxichaufför. Den andra bilen stod parkerad i Vasastan i

¹⁰¹ Anmärkning: på vissa ställen i texten anges av framställningsskäl *personskydd* i stället för *särskilt personsäkerhetsarbete*. Någon skillnad i sak är emellertid inte avsedd.

¹⁰² Förordning (2006:519) om särskilt personsäkerhetsarbete m.m. 3 §.

¹⁰³ Ibid. 4 §.

¹⁰⁴ Ibid. 11–12 §§.

centrala Göteborg och tillhörde en ordningsvaktchef. Taxichauffören klarade sig oskadd ur explosionen av sin bil, medan ordningsvaktchefen åsamkades splitterskador i armen i samband med explosionen av sin bil. Det konstaterades att det rörde sig om samma typ av handgranat vid de båda sprängningarna. Granaterna hade också placerats på samma sätt under respektive bil.

Vid tidpunkten för bomberna ledde utredningen inte till något åtal och förundersökningen lades därför ned. I början av 2008 misshandlades DL, en medlem av mc-klubben *Bandidos*, då han försökt lämna klubben. DL blev nedslagen och knivhuggen. Han hamnade under personskydd och berättade i samband med detta i hämndsyrfte för polisen att han hade information om sprängningarna två år tidigare. Det var klubbens lokala ledare, MS, som beordrat sprängningarna av en taxibil och en personbil. Taxichauffören hade vittnat i en tidigare rättegång mot MS och ägaren av den andra bilen var ordningsvaktchef och hade under sommaren 2006 nekat MS inträde på en nattklubb i Göteborg när MS bar *Bandidos*-märken på sina kläder. Placeringen av granaterna utfördes av DL och ytterligare några tilltänkta medlemmar i *X-Team*, en supportergrupp till *Bandidos*. De gjorde detta för att klättra uppåt i hierarkin och bli medlemmar i *X-Team*, för att så småningom kunna bli fullvärdiga medlemmar i *Bandidos*.

I sammanhanget är huvudsakligen domstolarnas hantering av DL:s vittnesutsagor intressant, varför de övriga gärningspersonernas medverkan eller straff inte tas upp.

3.2.1.1 Göteborgs tingsrätt

Tingsrätten konstaterade att DL:s berättelse var helt avgörande för att åtal kunde väckas och målet tas upp i domstol. Man pekade emellertid också på att bevisvärdet försvagades av att han var medtilltalad. Därför krävdes att hans utsaga fick stöd av övrig bevisning, vilket tingsrätten bedömde att den fick. Han hade god kännedom om hur granaterna placerats under bilarna, och hans uppgifter om hur han och övriga gärningspersoner rört sig över stan vid sprängningarna stämde överens med gärningspersonernas telefoners uppkopplingar mot olika master runt staden. Mot bakgrund av detta bedömde tingsrätten därför DL som trovärdig och hans uppgifter som tillförlitliga.¹⁰⁵

¹⁰⁵ Göteborgs tingsrätts dom i mål nr B 9178-08, *Tingsrättens bedömning*.

Göteborgs tingsrätt dömde DL för bl.a. medhjälp till försök till mord, medhjälp till allmänfarlig ödeläggelse till sammanlagt tre års fängelse. Att DL angett sig själv betraktades av tingsrätten som en förmildrande omständighet vid en tillämpning av BrB 29 kap. 5 § 5 p. Dessutom vägde tingsrätten i bedömningen in att han bidragit till att klara upp svårutredda och synnerligen allvarlig brottslighet och tillämpade därför också BrB 29 kap. 5 § 9 p.¹⁰⁶

3.2.1.2 Hovrätten för Västra Sverige

När målet överklagades till hovrätten överklagades den inte i skulddelen och domstolen hade därför enbart att ta ställning till påföljdsfrågan (trots att domstolen rörande övriga gärningspersoner ändrat rubriceringen av sprängningarna från försök till mord till försök till grov misshandel).¹⁰⁷

Hovrätten bedömde att DL:s gärningar hade ett betydligt högre straffvärde än tingsrätten, men precis som i underinstansen tillämpades både BrB 29 kap. 5 § 5 och 9 p. för att sätta ned DL:s påföljd. Hovrätten fäste vikt vid att DL frivilligt angett sig, samt att han inte längre kunde leva ett normalt liv till följd av att han vittnat. Han kunde inte umgås med sin familj eller sina vänner, kunde inte arbeta och hade bytt bostad ett stort antal gånger under kort tid. Följden blev således att hovrätten, trots det höga straffvärdet, fastställde tingsrättens dom och utdömde tre års fängelse.¹⁰⁸

3.2.1.3 Högsta domstolen

Målet överklagades följaktligen i den del som gällde DL till Högsta domstolen. HD bestämde det samlade straffvärdet för DL:s gärningar till sju års fängelse. Därefter redogjorde man, med hänvisning till prop. 1987/88:120 och SOU 1986:14, för hur billighetsskålen i BrB 29 kap. 5 § skulle tillämpas. Av särskilt intresse för domstolen var frågan om DL kunde få straffflinring för att han avslöjat sina medbrottslingar. HD konstaterade att förarbetena lämnat utrymme för att tillåta kronvittnen utifrån en tillämpning av 8 p, men inte i vilka situationer detta skulle kunna tillåtas. HD kommenterade vidare att det finns bevisvärderingsproblemer i fråga om kronvittnen, och att det är viktigt att värna om rätten till en rättvis rättegång för de övriga tilltalade i målet. Vidare poängterades att syftet med

¹⁰⁶ Göteborgs tingsrätts dom i mål nr B 9178-08, *Påföljdsfrågorna*.

¹⁰⁷ Hovrätten för Västra Sveriges dom i mål nr B 1236-09, *Skuldfrågan anseende D.L.*

¹⁰⁸ *Ibid.*, *Påföljder*.

billighetsskäl inte är att bistå samhällets intresse av brottsbekämpning, och att en sådan omständighet därför inte kan vara ensamt skäl till att BrB 29 kap. 5 § tillämpas.¹⁰⁹

Mot bakgrund av ovan bedömde HD möjligheten till att tillåta kronvittnen som mycket begränsad. Det konstaterades att DL inte kunde få strafflindring enbart på den grunden att han lämnat information som lett till att de övriga gärningspersonerna kunnat dömas för brott. Däremot följde HD hovrättens linje och tog hänsyn till att DL:s uppgiftslämnande påverkade hans livssituation på ett mycket påtagligt sätt. Han omfattades av polisens vittnesskydd, levde isolerad, hade kunnat träffa sin familj endast vid enstaka tillfälle och har fått genomgå psykoterapi för sitt mående. Det fanns också en risk att han på grund av utredningen skulle behöva byta identitet och flytta utomlands. Högsta domstolen sammanfattade denna situation till *hot om allvarliga repressalier* och lät situationen falla in under BrB 29 kap. 5 § 9 p. (då 8 p.). Vid beaktande av att DL dessutom angett sig själv bestämde Högsta domstolen alltså straffvärdet till sju års fängelse. Därefter fastställde de hovrättens domslut och utdömde tre års fängelse.¹¹⁰

Justitierådet och referenten Anna Skarhed skrev i ett tillägg till domskälen, efter redovisning av beslätade fall som tidigare varit aktuella hos HD, att:

”[...] det i det enskilda fallet kan vara svårt att exakt bestämma att en viss omständighet ska anses hänförlig till en viss punkt i bestämmelsen och det framstår som osäkert om den omständigheten att den tilltalade medverkat till utredningen av egna brott i dessa fall har tillagts någon självständig betydelse vid straffmätningen. När den tilltalade frivilligt angett sig torde den omständigheten att han också redogjort för omständigheterna kring gärningen vara att se som en del i den frivilliga angivelsen.”¹¹¹

Skarhed argumenterade därefter för att det i det nu aktuella fallet var lämpligt att ta hänsyn till att DL medverkat till utredningen av sin egen brottslighet inom ramen för 5 p. (dåvarande 3 p.).¹¹²

¹⁰⁹ NJA 2009 s. 599, *Billighet som skäl för strafflindring*. Nämnas ska att HD också diskuterade straffnedsättning för DL på grund av att han medverkat i mindre mån, vilket dock inte äger relevans i detta sammanhang.

¹¹⁰ Ibid., *Billighet som skäl för strafflindring* och *Påföljden*.

¹¹¹ Ibid., *Domslut*.

¹¹² Ibid.

3.2.1.4 En kort anmärkning

När denna uppsats skrivs, hösten 2018, har nya uppgifter dykt upp i fråga om den utredning som låg till grund för Bilsprängarmålet. Huvudvittnet, DL, har tagit kontakt med advokaten till en av de dömda i målet – den utpekade dåvarande ledaren för Bandidos – och hävdade att han hittade på sitt vittnesmål samt att han under förundersökningen försågs med bevisning av polisen.¹¹³

Det ligger inte inom ramen för denna uppsats att göra någon vidare bedömning av sanningshalten i eller effekten av påståendet om brister i utredningen som föregick domstolsförhandlingarna. Inte heller påverkar detta, enligt min bedömning, hur utfallet i Bilsprängarmålet ska tolkas i kontexten av denna uppsats.

3.2.2 HOVRÄTTEN FÖR VÄSTRA SVERIGES DOM I MÅL NR B 3062-09¹¹⁴

I det omfattande målet B 3062-09, det s.k. *Postterminalrån*et, dömdes i Hovrätten för Västra Sverige sammanlagt nio personer för beskjutning av en polisstation i Partille, beskjutning av fyra polishelikoptrar i Säve samt förberedelse till rån mot en postterminal i Säve. Vid den föregående tingsrättsförhandlingen stod 16 personer åtalade, varav 13 dömdes. Efter att sex av de 15 överklagandena återkallats, prövade och dömde alltså hovrätten samtliga nio åtalade vid hovrätten. Åtalspunkterna (med olika tilltalade) bestod bl.a. i förberedelse och anstiftan till grovt rån, grovt rån, sabotage, misshandel, olaga hot, flera fall av olovlig körning (grovt brott), våldsamt motstånd, flera fall av snatteri, ringa narkotikabrott samt flera fall av stöld.

I korthet rörde åtalet två planerade rån samt ett fullbordat rån, riktat mot ett posttåg. Inför det första planerade rån

et hade gärningspersonerna målat graffiti på en polisstation, skjutit mot en annan polisstation samt beskjutit en polishelikopterhangar. Detta gjordes dels för att avleda polisens uppmärksamhet, dels för att hindra polisen från att spana under

¹¹³ *Efter vittnets nya version – nu görs fler utredningsåtgärder*. Göteborgs-Posten, 2018-10-10.

¹¹⁴ Se också RH 2003:23, där en person åtalad för grovt övergrepp i rättsak medverkade i utredningen och angav sin medbrottsling och andra berörda personer. På grund av detta tvingades han sälja sitt företag, avsluta sin anställning samt byta bostad. Minimistrafvet för brottet var vid tidpunkten (såväl som när denna uppsats skrivs) två års fängelse, men kronvittnets straff sattes med hänsyn till risken för repressalier och identitetsbyte ned till fängelse i sex månader.

genomförandet av det första rånet, som var tänkt att genomföras på en postterminal i Göteborg. Av domen framgick att det var en stor grupp gärningspersoner inblandade, och att en del av dem enbart deltog i vissa av gärningarna, medan andra var delaktiga i samtliga gärningar.

Anledningen till att de aktuella brotten kunde redas upp var att två av de inblandade gärningspersonerna, TR och JA, lämnat utförliga uppgifter till polisen. Hovrätten bedömde dem båda som trovärdiga, med hänsyn till att de förhörts under ett stort antal timmar och lämnat sina uppgifter på ett fritt och otvunget sätt. Deras berättelser stämde enligt hovrätten överens med varandra och hade även stöd i övrig bevisning.¹¹⁵

Hovrätten diskuterade i sin dom utförligt det faktum att två av de tilltalade lämnat uppgifter om sina egna och medbrottslingarnas delaktighet i gärningarna. Inledningsvis berörde hovrätten huruvida TR och JA blivit lovade några förmåner för sin medverkan i utredningen. Det framgår att åklagaren inte lovat någon strafflindring i utbyte mot deras berättelser. Både TR och JA uttryckte att de först inte ville berätta, för att skydda sig själva och sina familjer. Vid tidpunkten för hovrättens dom var de båda föremål för polisens personsäkerhetsprogram. Hovrätten gjorde i likhet med tingsrätten bedömningen att TR:s och JA:s utpekanden av sina medbrottslingar inte enbart gjordes för att de skulle bli föremål för polisens skyddsprogram, vilket påståtts i målet. Tingsrätten konstaterade vidare att för personer som berättar om egen och andras grov brottslighet, finns en stor risk för att bli utsatt för långtgående hämndaktioner, varför det var berättigat att placera TR och JA under särskilt personsäkerhetsprogram. Mot bakgrund av ovan konstaterade hovrätten att de uppgifter TR och JA lämnat samt de utpekanden de gjort var tillförlitliga.¹¹⁶

Med hänvisning till HD:s dom i Bilspängarmålet diskuterade hovrätten huruvida TR och JA skulle få någon form av strafflindring som kompensation för att de lämnat uppgifter i utredningen. Det konstaterades att TR och JA kommer att leva under hot om allvarliga repressalier, och att det därför fanns anledning att sätta ned deras respektive straff med en fjärdedel. Detta gjordes med hänvisning till BrB 29 kap. 5 § 9 p (dåvarande 8 p.). TR fick

¹¹⁵ Hovrätten för Västra Sveriges dom i mål nr B 3062-09, *Är [TR]:s och [JA]:s berättelser om berörda personer trovärdiga och tillförlitliga?*

¹¹⁶ Ibid., jfr. Göteborgs tingsrätts dom i mål nr B 724-08, *Är [JA]:s och [TR]:s berättelser trovärdiga?*

även ytterligare straffflinring på den grunden att han lämnat uppgifter om sin egen brottslighet, vilket innebar en tillämpning av BrB 29 kap. 5 § 5 p.¹¹⁷

Slutligen dömdes TR i hovrätten för medhjälp till grovt sabotage, medhjälp till skadegörelse, rån och medhjälp till sabotage. Straffvärdet för dessa gärningar bedömdes vara fängelse i fyra år och sex månader, vilket av billighetsskäl sattes ned till tre års fängelse.¹¹⁸ JA dömdes i hovrätten för rån och medhjälp till sabotage. Straffvärdet bedömdes till fyra års fängelse men sattes av billighetsskäl ned till tre år.¹¹⁹

3.2.3 GÖTEBORGS TINGSRÄTTS DOM I MÅL NR B 518-84 – FÖRE SIN TID?

Ovan har redogjorts för två förhållandevis moderna domar där domstolarna vid straffmätningen och påföljdsbestämningen beaktat att gärningspersonen angivit sina medbrottslingar. Redan 1984 tog emellertid Göteborgs tingsrätt upp frågan om straffflinring vid risk för allvarliga repressalier i ett liknande mål.

Målet gällde varusmuggling, närmare bestämt smuggling av amfetamin. En av gärningspersonerna, FA, blev på grund av en privat skuld involverad i narkotikasmuggling från Amsterdam till Göteborg. Han dömdes för en fullbordad gärning och ett försök till varusmuggling, i båda fallen med samma uppdragsgivare. Då det enligt tingsrätten rörde sig om en mycket samhällsfarlig brottslighet, bedömde man inledningsvis att ett långt fängelsestraff var det enda alternativet. Tingsrätten tog emellertid hänsyn till FA:s möjlighet att återanpassa sig och dömde ut skyddstillsyn i kombination med fängelse. Eftersom FA suttit anhållen och häktad i 53 dagar bedömdes fängesdelen som verkställd. I sista stycket yttrade tingsrätten dessutom följande:

”Rätten har vid påföljdsbestämningen icke kunnat undgå att påverkas av det förhållandet, att [FA] i egenskap av ’tjallare’ löpt mycket stor risk för att i fängelse råka ut för allvarliga repressalier.”¹²⁰

¹¹⁷ Hovrätten för Västra Sveriges dom i mål nr B 3062-09, *Billighet som skäl för straffflinring*.

¹¹⁸ Ibid., *Påföljd för [TR]*.

¹¹⁹ Ibid., *Påföljd för [JA]*.

¹²⁰ Göteborgs tingsrätts dom i mål nr B 518-84, *Påföljdsfrågan*.

Tingsrätten preciserade inte vidare hur detta förhållande har påverkat deras bedömning av påföljdsfrågan. Varken billighetsgrunderna eller straffmätningen i stort var som bekant inte lagreglerade vid den här tidpunkten, utan påföljdsvalet baserades då på dåvarande BrB 1 kap. 7 §.¹²¹

¹²¹ Ågren, 2013, s. 18. Jfr. prop 1962:10 A, s. 9. Se också avsnitt 3.1 ovan.

Kapitel 4: Kontexten och individen, individen och kontexten

Lernestedt menar i sin avhandling om individ och struktur att man inom straffrätten traditionellt har anlagt ett individperspektiv, som innebär att man *abstraherar* gärningspersonen ur sitt sammanhang och bara ser till dennes egenskap av gärningsperson. Detta arbetssätt har kritiserats av teoretiker som menar att ett strukturellt perspektiv måste anläggas.¹²²

Det finns enligt mitt förmenande två centrala konflikter som uppstår mellan struktur och individ när man talar om ett kronvitnesssystem. Den första handlar om billighetsskälens. Billighetsskälens är, som bekant, tänkta att ta hänsyn till individens kringförutsättningar för att en straffmätning och i förlängningen påföljdsbestämning inte ska bli oskälig.¹²³ En tillämpning av billighetsskälens innebär därmed att man gör just vad den traditionella straffrätten enligt Lernestedts beskrivning tar avstånd ifrån: man tar hänsyn till gärningspersonens kringliggande faktorer, dennes roll i samhället och hur personens livsföring kan påverkas av ett utmätt straff. Om Lernestedt menar att straffrätten generellt abstraherar gärningspersonen ur sin kontext, kan det möjligen kallas för *kontextualisering* när denne sätts tillbaka i samma kontext och denna tillåts påverka bedömningen.¹²⁴ Även Asp konstaterar i en analys av Bilsprängarmålet att utgångspunkten för en straffvärdesbedömning är att gärningen plockas ur sin kontext, dvs. verkligheten. Billighetsskälens är ett sätt att nyansera den bedömningen, menar han.¹²⁵

I Bilsprängarmålet finns i HD:s domskäl följande intressanta citat:

¹²² Lernestedt, 2010, s. 37 ff.

¹²³ Prop. 1987/88:120, s. 47 ff.

¹²⁴ Med reservation för att begreppet används annorlunda i andra sammanhang.

¹²⁵ *Om billighetsskäl och kronvittnen – analys*. InfoTorg Juridik, 2009-11-19.

”Det bör särskilt hållas i minnet att 29 kap. 5 § BrB handlar om billighetshänsyn. En tillämpning som innebär att strafflindring motiveras enbart av samhällets intresse av att brott utreds är inte förenlig med den nuvarande regleringen.”¹²⁶

Detta bör rimligen tolkas som att eftersom billighetsskäl tar sikte på kringliggande faktorer som utgör skäl till en skäligare, humanare, påföljd, kan bestämmelsen inte användas för att uppnå andra syften – som exempelvis att bekämpa gängbrottsligheten. Om man i stället väljer att se personerna i gängen som något annat än personer med makt och våldskapital, nämligen utsatta unga personer (företrädesvis män) som behöver skydd och hjälp, kan man då motivera att möjligheten till strafflindring till ett kronvittne är något som faktiskt ger uttryck för humanitet? Om man väljer att tolka in sociala faktorer i gängproblematiken ligger det nära till hands att se brottsligheten och våldet som problem som beror på social utsatthet och utanförskap. Även sådana omständigheter skulle rimligtvis kunna vara sådana kringliggande faktorer som ger skäl till en humanare påföljd – dock genom en något långsökt slutsats. Lagstiftaren har i sin diskussion kring kronvittnen hållit den tekniskt juridisk, utan i någon större utsträckning väga in i vilka situationer kronvittnen är tillgängliga, och vilka personer som är potentiella kronvittnen.

4.1 Har golare inga polare? Och varför inte?

Den andra konflikten mellan individ och struktur som kan illustreras utifrån Lernestedts teorier handlar om den generella viljan att bekämpa organiserad brottslighet kontra oviljan att hjälpa kronvittnet. Detta utvecklas nedan.

4.1.1 DET ÄR *FULT* ATT SKVALLRA PÅ ANDRA

Kronvittnens vara eller icke vara har, som framgått ovan, diskuterats i flertalet offentliga tryck, ända sedan tiden innan BrB 29 kap. 5 § infördes. En uppfattning som varit tydligt förhärskande är den att det anses vara fult att *tjalla* eller *gola*, dvs. att skvallra på någon annan.¹²⁷ Fängelsestraffkommittén uttalade i sin utredning att ett system med kronvittnen skulle kunna uppmuntra ”ett beteende som eljest ses som mindre tilltalande, att skvallra på

¹²⁶ NJA 2009 s. 599, *Billighet som skäl för strafflindring*.

¹²⁷ För innebörden av *tjalla*, se *Slumrande slang kan spira på nytt*. Språktidningen, 2011-08. Ordet *gola* har sitt ursprung i romani och är en synonym till *tjalla*, se *Romani i svenskan*. Faktum, 2017-09-08.

andra”. Detta ansågs emellertid inte vara det allra tyngst vägande argumentet, utan det största problemet ansåg kommittén vara att det fanns en risk att ledare i gängen utnyttjade systemet för att skaffa sig fördelar.¹²⁸

När BrB 29 kap. 5 § senast ändrades uttalade departementschefen att det finns ”avgörande skillnader mellan att beakta uppgifter som den tilltalade lämnat om sin egen inblandning i ett brott vid påföljdsbestämningen och att göra detsamma när det gäller uppgifter som lämnats om andra misstänkta personer”.¹²⁹ I en utredning som gjordes några år innan reformen formulerade sig Påföljdsutredningen på ett liknande sätt. Utredningen menade att ett kronvitnesssystem väcker funderingar kring moral och rätt som inte föll inom deras utredningsuppdrag och lämnade därefter frågan därhän.¹³⁰ Även Ågren visar, om än subtilt, att det finns något moraliskt tveksamt i ett kronvitnesssystem, när han benämner det som ”att belöna angiveri”.¹³¹

Även i praxis har frågan om angiveri väckts. I tingsrättsdomen som låg till grund för Bilspångarmålet, dömde tingsrätten ut en lindrigare påföljd till kronvittnet på den grunden att han ”bidragit till att klara upp svårutredd och synnerligen allvarlig brottslighet”.¹³² Detta är intressant av flera skäl. Tingsrätten hänvisar till de förarbeten som säger att sådana hänsyn kan tas endast i undantagsfall, men tycks sedan landa i slutsatsen att detta är ett sådant fall. Någon vidare motivering till detta ges emellertid inte. Tingsrättens bedömning och tillämpning av BrB 29 kap. 5 § 9 p. (dåvarande 8 p.) bemöts därefter inte av någon av överinstanserna. En annan intressant aspekt av tingsrättens dom är att HD tydligt uttalar att syftet med billighetsskäl inte är att enbart tillgodose intresset av att beivra brott, se vidare avsnitt 4.2 nedan.

I SOU 2005:117, där BRU diskuterade åtgärder för ett effektivare brottmålsförfarande, dök frågan om kronvittnen upp. En jämförelse gjordes med de nordiska länderna, däribland Finland, som också diskuterat frågan i flertalet lagstiftningsprojekt. Även i Finland har man gjort tydlig åtskillnad mellan vems brottslighet informationslämnaren berättar om – sin egen

¹²⁸ SOU 1986:14, s. 452.

¹²⁹ Prop. 2014/15:37, s. 15.

¹³⁰ SOU 2012:34, band 3, s. 230.

¹³¹ Ågren, 2013, s. 291.

¹³² Göteborgs tingsrätts dom i mål nr B 9178-08, *Påföljdsfrågorna*.

eller andras. BRU menade att detta byggde på uppfattningen att ett kronvitnesssystem riskerar att skapa en angivarmoral, som inte ansågs önskvärd.¹³³ Denna hållning tycks, mot bakgrund av de senaste över 30 årens förarbeten, vara rådande även i det svenska rättsmedvetandet.

4.1.2 DET ÄR FARLIGT ATT SKVALLRA PÅ ANDRA

Att det inom kretsar kring kriminella gäng kan finnas risker i att skvallra om andras brottslighet till rättskipande myndigheter är emellertid knappast något som behöver ifrågasättas, i synnerhet i ljuset av Bilsprängarmålet. Ytterligare exempel går att hitta i Göteborgs tingsrätts dom i mål nr B 4132-10, där den avhoppade *Hells Angels*-medlemmen MJ fick sitt hus nedbränt, blev utsatt för skottlossning och till slut fick flytta utomlands inom ramen för polisens personsäkerhetsprogram.¹³⁴

Den praxis som presenterats i kapitel 3 är utspridd över ett stort tidsspann. Jag gör inte anspråk på att ha gjort en heltäckande research, men det finns ändå något talande i att det finns relativt få domar där en avhoppad medlem i ett gäng har vittnat mot sina medbrottslingar; det är inget man gör i första taget. I vittnesmålen i både Bilsprängarmålet och B 4132-10 har det krävts idogt arbete för att få personerna att öppna upp; det är inget som skett lättvindigt för DL, TR, JA eller MJ. Varför är det så? Mycket talar för att det är just rädslan för att bli utsatt för våld och hot eller kanske till och med döden som gör att de tvekar.

Det råder alltså inga större tvivel kring att man inom de kriminella gängen straffar de som lämnar upplysningar till polis och åklagare. Något som emellertid kan ifrågasättas är rättsordningens okritiska godtagande av denna hållning och oförmåga att ta hoten mot vittnena på allvar. Varför vill man inte belöna angiveri eller uppmuntra skvaller när de som skvallrar genom detta tar en stor risk? I Bilsprängarmålet är det, som framhållits, helt avgörande för den fällande domen att DL *skvallrat* till polisen om bilbombarna. I två av fallen som använts som exempel i denna uppsats har informatören, tjallaren om man så vill, blivit utsatt för grovt våld innan denne kommit till polisen med information. Det går att leka med

¹³³ SOU 2005:117, s. 71 ff.

¹³⁴ Göteborgs tingsrätts dom i mål nr B 4132-10; Wierup & Larsson, 2011, s. 66 ff. Se avsnitt 3.1.3 ovan angående polisens särskilda personsäkerhetsarbete.

tanken att vetskapen om att strafflindring kan erbjudas kan leda till att personen går till polisen avsevärt tidigare och därmed undviker misshandel och hot.¹³⁵

Trots att det på flera ställen uttalats problem med att belöna någon som skvallrar, har förhållandevis lite utrymme ägnats åt att vidare analysera kronvitnesssystemet i en kontext av organiserad brottslighet. De resonemang som förs är neutrala och talar inte om i vilka sammanhang det kan bli aktuellt med kronvittnen. I de fall det faktiskt tas upp, ges ingen vidare information kring hur de här gängen fungerar. Sett till förarbetena verkar det gå vattentäta skott mellan resonemang kring kronvittnen och den verklighet som de potentiella kronvittnena lever i.

Om lagstiftaren genom åren gjort en korrekt analys av den interna gängkulturen – att det är en miljö där den som skvallrar riskerar hot, våld och till och med döden – kanske det går att ifrågasätta ett kronvitnesssystem även på denna grund. Är det ett effektivt system om det inte används? Samtidigt går det att invända att av de avhoppare som vittnat har rädslan för att inte få skydd varit ett stort hinder för att lämna uppgifter. Kan polisen tidigt intyga att de här personerna kommer att få skydd från repressalier, lär med stor sannolikhet viljan att vittna öka.

Utredningen mot kriminella grupperingar konstaterar i sitt betänkande att åklagare framhållit att det, för att motivera unga personer att hoppa av kriminella grupperingar, krävs att man kan erbjuda något i gengäld. Ett centralt exempel som tas upp är möjligheten till strafflindring vid utredningsmedverkan, både gällande egna och andras brott.¹³⁶ Utredningen föreslog emellertid inte några förändringar av billighetsskäl, utan lämnade detta till den samtidigt pågående Påföljdsutredningen. Detta mynnade sedan ut i reformen av BrB 29 kap. 5 §.¹³⁷

Som tagits upp under teoridelen i kapitel 2 ovan, gör straffrätten anspråk på att vara en rättvis och likabehandlande del av rättsordningen – det är i alla fall dess ambition. Denna uppfattning kan, som Lernestedt konstaterar, hamna i konflikt med de strukturella perspektiven som i någon mån förutsätter att människor behandlas olika för att hamna i

¹³⁵ Det ska anmärkas att MJ inte själv var misstänkt för något brott när han gick till polisen med information, men att han däremot blivit dömd för brott tidigare.

¹³⁶ SOU 2010:15, bilaga 3, s. 197.

¹³⁷ Ibid., s. 200. Se också avsnitt 3.1.2 ovan.

samma situation.¹³⁸ Ser man till det nu aktuella området, skulle man med Lernestedts modell närmast kunna hävda att det är diskriminerande att *inte* lagstifta om kronvittnen. Ponerar man att ett kronvitnesssystem skulle vara effektivt, skulle det allra troligast få stor effekt för den gängbrottslighet som i dagsläget rasar framför allt i storstadsförorter med låg socioekonomisk status och stor andel nyinvandrade personer. Genom att på ett neutralt sätt argumentera för att det finns rättssäkerhetsproblem med ett kronvitnesssystem generellt, tar man inte hänsyn till de specifika problem som ett sådant system skulle kunna stävja. Kan vi acceptera en sådan generell bortförklaring för ett specifikt problem? För att illustrera denna problematik vill jag, likt många andra före mig, använda följande citat, ursprungligen ur den franske författaren Anatole Frances *Den röda liljan*:

”Hur rättfärdig är icke lagen: den förbjuder såväl den rike som den fattiga att sova under broarna och tigga bröd.”¹³⁹

Det finns invändningar mot att ett kronvitnesssystem enbart kan komma att användas i en kontext där gärningspersonerna kommer ur en stor social utsatthet – alla brottslingar tillhör inte marginaliserade grupper – men klassperspektivet är ett perspektiv som är önskvärt att lagstiftaren bär med sig.

4.1.3 SÄRSKILT OM BEVISVÄRDERING

Ytterligare ett argument som anförts flitigt av lagstiftaren är det att ett kronvitnesssystem kan medföra svårigheter att värdera bevisningen, eftersom de uppgifter som lämnas kan vara ägnade att peka ut fel personer och skapa dimridåer kring ledare av olika grupperingar. Detta argument saknar inte helt grund, men som har blivit tydligt i avsnitt 2.1 ovan, tenderar den svenska organiserade brottsligheten att utgöras av grupper som är förhållandevis lösa i kanterna. De saknar dessutom ofta en stark sammanhållning, och enas bara mot gemensamma fiender. Det rör sig om grupper som formas tillfälligt, eller grupper som byter ledargestalter till och från. Läger man dessutom till aspekten att delar av grupperna lagförs och frihetsberövas, skapas en ännu större löslighet. Det tycks inte finnas någon utpräglad hierarki i flera av de olika gängtyperna som Brå illustrerar, varför ett argument som tydligt tar sikte på sådana hierarkier är en aning föråldrat.

¹³⁸ Se avsnitt 2.3 ovan. Jfr. också Lernestedt, 2010, s. 60 ff.

¹³⁹ Lernestedt, 2010, s. 34.

Den bild av den organiserade brottsligheten som Brå presenterar i sin statistik går i flera avseenden stick i stäv med den bild som lagstiftaren målat upp genom åren.

4.2 Straffrättsliga syften

Fängelsestraffkommittén anförde i sin utredning att individualprevention inte bör få självständig betydelse vid påföljdsval i det enskilda fallet, utan att det är gärningens klandervärdhet som ska vara avgörande. Kommittén talade också om att det av allmänpreventiva skäl är viktigt med en enhetlig praxis.¹⁴⁰

En ståndpunkt som tas upp i flera sammanhang, bl.a. av Påföljdsutredningen, är att ett kronvitnesssystem bygger på ett helt annat syfte än billighetsskäl. Billighet handlar om att inte döma ut ett straff som i sammanhanget är orättfärdigt. Kronvittnen används å sin sida för att tillgodose samhällets intresse av att utreda brott.¹⁴¹ Som framgått av ovan, resonerar HD i samma banor i Bilspångarmålet.¹⁴²

4.2.1 KÄNNER KRONVITTNEN ÅNGER?

I flertalet förarbeten som ställer sig positiva till strafflindring på grund av medverkan i utredningen av egen brottslighet, talar man om att strafflindring är motiverat för att den misstänkte visar ånger och en vilja att ställa allt till rätta. Detta argument är emellertid inte något som förs fram i fråga om kronvittnen, eftersom primärt fokus då tycks vara att vittnen skvallrar på andra. Det man i sammanhanget tycks bortse från är att för att ett kronvittne ska vara just ett kronvittne, krävs att denne själv avslöjar sin egen brottslighet. Dessutom tar denne en stor risk genom att berätta om andra, organiserade brottslingar. Även om det givetvis går att anföra andra argument mot ett kronvitnesssystem, är det intressant att de argument som talar till fördel för strafflindring vid egen angivelse eller utredningsmedverkan inte vinner någon tyngd i fråga om kronvittnen, utan direkt diskvalificeras så fort det handlar om flera gärningspersoner.

¹⁴⁰ SOU 1986:14, s. 73 ff.

¹⁴¹ SOU 2012:34, band 3, s. 230.

¹⁴² Se avsnitt 3.2.1 ovan.

Lagstiftaren har alltså på flera ställen tydligt visat att det finns en avgörande skillnad mellan att ange sig själv och mellan att ange andra. Även Asp tar upp detta, och menar att det första fallet handlar om att gärningspersonen visar ånger. Det kan visserligen finnas ånger i beteendet att ange andra, men Asp menar att en sådan analys kräver ett vidare synsätt som handlar om att man vill vara lojal mot samhället i stort i stället för det enskilda brottsoffret. Asp menar att detta är en *gärningsmannainriktad straffrätt*.¹⁴³ Denna sorts tankar präglar alltså både billighetsskålen och tanken om att kronvittnen känner ånger. Trots detta diskvalificeras argumentet vid en tillämpning av BrB 29 kap. 5 § 9 p. eftersom en sådan tillämpning till förmån för kronvittnen endast påstås bistå samhällets intresse av att bekämpa brott. Min tolkning är att det emellertid inte är så enkelt. Ett kronvitnesssystem tjänar inte bara brottsutredningen, utan också en gärningspersons möjlighet att avsluta sin brottsliga bana och i någon mån också visa ånger för begångna gärningar. Detta torde rimligen kunna beaktas inom ramen för billighetsskålen.

Ytterligare en aspekt att beakta när man talar om ånger, är huruvida ånger faktiskt är en förutsättning för strafflindring vid egen angivelse. Ågren för i sin avhandling ett intressant resonemang där slutsatsen tycks bli att någon sådan förutsättning inte uppställs. I stället menar han att den ånger som lagstiftaren syftar på handlar om att gärningspersonen förstått syftet med regleringen och därför förtjänar lindring i efterhand. Han menar att själva ångern som sådan inte medför någon säker förvisning om att gärningspersonen inte kommer att begå brott igen, eller att personen överlag är mindre farlig. Eftersom bestämmelsen saknar detta inneboende krav på ånger, är det fritt fram att döma ut lindrigare påföljd på grund av gärningspersonens agerande i efterhand, och inte på grund av dennes sinnesstämning.¹⁴⁴ Därför finns det anledning att ifrågasätta detta argument när egen angivelse och angivelse av andra ställs emot varandra. Om moral egentligen inte ska tillåtas ge utslag i det ena fallet, kan detta knappast användas som argument i det andra fallet.

4.2.2 MER OM BILLIGHETSSKÅLENS IDEOLOGI OCH BAKGRUND

Som konstaterats kort i avsnitt 3.1 ovan, har den ideologiska bakgrunden till billighetsskålen beskrivits vara ett behov av rättvisa och humanitet och en möjlighet att *luckra upp* en stelbent och mekanisk straffvärdesbedömning. Ågren beskriver en utveckling där påföljds-

¹⁴³ Asp, 2007, s. 27 ff.

¹⁴⁴ Ågren, 2013, s. 156 ff.

bestämningen tidigare tog sikte på individualprevention och inte var särskilt strukturerad eller konsekvent. Det nuvarande systemet med tydligt nedtecknade skäl för en lindrigare bedömning beskrivs av Ågren som i varje fall en ambition till större enhetlighet.¹⁴⁵

De individualpreventiva tankarna om straff- och påföljdssystemet präglade i mångt och mycket lagstiftningsarbetet under 1900-talet. De byggde på att man ansåg sig kunna förebygga det sociala fenomenet brottslighet genom individuellt anpassade reaktioner. Genom detta skulle man neutralisera ett hot, där det var graden av samhällsfara som avgjorde hur hårt gärningspersonen skulle straffas.¹⁴⁶

Under avsnitt 3.1 ovan har redogjorts för hur rätten bestämde påföljd enligt BrB 1 kap. 7 §. Innan BrB 29 kap. 5 § infördes 1989, fanns även en möjlighet till strafflindring utifrån BrB 33 kap. 4 § (nu upphävd). Den löd enligt följande:

Har någon begått brott innan han fyllt aderton år, må efter omständigheterna ådömas lindrigare straff än för brottet är stadgat. Lindrigare straff må ock, om särskilda skäl äro därtill, bestämmas för brott som någon begått under inflytande av själslig abnormitet.

Om synnerliga skäl äro därtill och hinder uppenbarligen ej möter av hänsyn till allmän laglydnad, må jämväl i annat fall ådömas lindrigare straff än som stadgats för brottet. Finnes på grund av särskilda omständigheter uppenbart, att påföljd för brottet ej är erforderlig, må påföljd helt eftergivias.¹⁴⁷

Ågren konstaterar inledningsvis att denna bestämmelse saknar den uppräknings av omständigheter som finns i nuvarande BrB 29 kap. 5 §. Han menar vidare att bestämmelsen och de uttalanden som gjorts i samband med dess införande ger uttryck för en fokusförflyttning avseende straffnedsättningens bakomliggande ideologi. Han menar att det över tid skett en förskjutning mot att framför individualprevention beakta humanitet och att detta perspektiv i princip kan ses som överordnat. I samband med reformen betonades, som ovan nämnts, rättssäkerhet, legalitet, likhet inför lagen och proportionalitet.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Ågren, 2013., s. 41 ff.

¹⁴⁶ Ibid., s. 55 f.

¹⁴⁷ Prop. 1962:10 A, s. 77 f.

¹⁴⁸ Ågren, 2013, s. 65 ff.

I en annan av sina texter kommenterar Ågren HD:s ovilja att låta BrB 29 kap. 5 § ”tas som gisslan för att efterkomma samhällets intresse av brottsbekämpning”. Han härleder detta till att HD valde att inte tillämpa ett direkt kronvitnesssystem utifrån BrB 29 kap. 5 § utan att i stället gå bakvägen via ”hot om allvarliga repressalier”. Ågren menar vidare att detta befäster bilden av att billighetsskäl inte ska ses som en möjlighet att tillvarata effektivitet i straffprocessen, utan att de ska vara en självständig grund för strafflindring.¹⁴⁹ I sin avhandling bygger Ågren vidare på detta resonemang, och kallar HD:s kompromiss för ”en kausal hybrid mellan att gärningspersonen har agerat ansvarstagande och skademotverkande och riskerar att drabbas till följd av sin särskilda utsatthet”. Ansvarstagandet består i att gärningspersonen samarbetat med rättvisan.¹⁵⁰

Som konstaterats ovan, har ingen annan påföljd än fängelse varit aktuell för kronvittnena i de mål som presenterats. Eftersom det i regel handlar om grov brottslighet, lär det vara en huvudregel att de som döms för organiserad brottslighet döms till fängelse. Det finns därmed inte så mycket utrymme att inom ramen för de nu aktuella kronvittnena diskutera vilken påföljd som är lämpligast ur ett individualpreventivt synsätt. Inte heller kan ett kronvitnesssystem överlag sägas göra anspråk på att värdera individualpreventionen högt. Det handlar snarast om, som Ågren konstaterar, att belöna ansvarstagande och att behandla en person human mot bakgrund av att denne riskerat liv och hälsa för att hjälpa utredningen. En sådan bedömning ligger således i linje med de skäl som lagstiftaren genom åren uttalat som grund för billighetsskälens existens och tillämpning: humanitet, skälighet och rättvisa.

¹⁴⁹ Ågren, 2009, s. 702.

¹⁵⁰ Ågren, 2013, s. 292.

Kapitel 5: Rättssäkerhet och effektivitet

I den straffrättsliga kontexten presenteras rättssäkerhet och effektivitet presenteras ofta som varandras motsatser. Det kan emellertid finnas beröringsytor för de båda begreppen. Nedan följer en diskussion om kronvittnen i ljuset av effektivitet och rättssäkerhet och begreppens traditionella beståndsdelar. Därefter följer en tillämpning av Packers modeller som presenterats i avsnitt 2.5 ovan.

5.1 Snabbhet – effektivt eller rättssäkert?

När BRU utredde åtgärder för ett effektivare brottmålsförfarande, tog man upp just att kravet på en snabb och effektiv rättegång svarar mot ett av kraven i EKMR art. 6, nämligen kravet på att en förhandling med anledning av misstanke om brott ska hållas inom skäligen tid.¹⁵¹ Det synsätt som BRU därmed ger uttryck för skulle kunna användas som argument för att en påskyndad process också är en garant för rättssäkerhet i allmänhet (och i synnerhet EKMR:s bemärkelse). Hur skyndar man då på en process? Här kan Bilsprängarmålet användas som exempel. I en första omgång lades förundersökningen ned i brist på bevis. Det var först när DL, som själv medverkat till gärningarna, informerade polisen om sin och andras inblandning som polis och åklagare nådde ett sådant bevisläge att åtal kunde väckas. Det är omöjligt att veta om DL hade trätt fram tidigare om han hade känt till möjligheten att få ett lindrigare straff, men det är värt att fundera över. Som advokaten Thomas Olsson påpekar i en kommentar i SvJT, är ett kronvittnes uppgifter inte bara värdefullt för själva brottsutredningen, utan kan också bidra med nyttig information om hur en kriminell grupp är uppbyggd och verkar, som därför också kan vara till hjälp i framtida utredningar.¹⁵²

BRU pekar vidare i sin utredning på att strafflindring kan bli aktuellt även på den grunden att lång tid passerat mellan brottstidpunkten och domstolsförhandlingen. I dessa fall menar BRU att man föredrar att straffet sätts ned på grund av att den enskilde medverkat till

¹⁵¹ SOU 2005:117 s. 78 f.

¹⁵² Olsson, 2010, s. 487.

utredningen, eftersom det alternativet gynnar både rättssäkerheten och brottsbekämpningen.¹⁵³

Att försöka skapa incitament för en misstänkt att aktivt delta i utredningen är något som tas upp i BRU:s utredning, inte bara i fråga om snabbhet utan också vad gäller resursfördelning; kan man snabba på en process blir det resurser över till andra brottsutredningar. Enligt utredningen finns fler vinster med en snabbare process, exempelvis den enskildes tilltro till rättsväsendet.¹⁵⁴ BRU tog emellertid, i likhet med Fängelsestraffkommittén, avstånd från idén om att införa ett kronvitnesssystem. De tydligaste argumenten för denna ståndpunkt var dels risken för att felaktiga uppgifter lämnas, dels att det ansågs osäkert om detta skulle leda till någon effektivitetsvinst. Avslutningsvis påpekar dock BRU att det fortfarande bör finnas möjlighet att beakta uppgifter om andras brottslighet under BrB 29 kap. 5 § 9 p.¹⁵⁵

Det är intressant att diskutera snabbheten i processen utifrån gärningspersonens egen medverkan. Som konstaterats ovan tog lagstiftaren vid reformen av BrB 29 kap. 5 § upp som argument att det ur brottsofferperspektiv är positivt att det finns incitament för gärningspersoner att delta i utredningen eftersom det möjliggör en snabb utredning och en möjlighet för brottsoffret att gå vidare.¹⁵⁶ Varför detta argument inte har bäring även i fråga om kronvittnen är intressant, särskilt som det är just gängbrottsligheten som skördar en stor mängd dödsoffer varje år.¹⁵⁷

Vill man vidare jämföra skillnaderna i resonemang mellan bakgrunden till BrB 29 kap. 5 § 5 p. och ett eventuellt kronvitnesssystem kan man också konstatera att departementschefen 2015 ansåg att risken för att gärningspersonen lämnar felaktiga uppgifter i fråga om sin egen brottslighet ansågs liten, och därmed utgjorde detta inte ett argument mot att lägga till ett

¹⁵³ SOU 2005:117 s. 83 f.

¹⁵⁴ Ibid., s. 79.

¹⁵⁵ Ibid., s. 86 ff. jfr. SOU 1986:14, s. 452 f.

¹⁵⁶ Se prop. 2014/15:37, s. 18.

¹⁵⁷ Under 2017 rapporterades sammanlagt 113 fall av dödligt våld, vilket är den högsta siffran under perioden 2002–2017. 85 % av fallen skedde i storstadsregionerna, och i 35 % av fallen användes ett skjutvapen. Se *Brå: Kriminalstatistik 2017 – Konstaterade fall av dödligt våld*, s. 4 f. Under perioden 2008–2013 stod kriminella konflikter för 48 % av det dödliga skjutvapenvåldet, se *Brå: Kriminella nätverk och grupperingar – Polisens bild av maktstrukturer och marknader*, 2016, s. 73.

nytt led i BrB 29 kap. 5 § 5 p.¹⁵⁸ Samtidigt användes detta som ensamt argument mot att ens överväga ett kronvitnesssystem i samma proposition.¹⁵⁹ Någon vidare förklaring till varför situationerna är så olika att argumenten kan användas bakvänt har inte givits.

5.2 Förutsebarhet

I sin beskrivning av rättssäkerhetsbegreppet tar Ågren upp en av de centrala beståndsdelarna i begreppet, nämligen förutsebarhet. Han menar att förutsebarhet innebär att gemene man utifrån en läsning av ett straffbud ska kunna göra en kalkyl över de reaktioner som kan följa på ett visst agerande.¹⁶⁰ Med denna uppfattning som utgångspunkt kan man diskutera BrB 29 kap. 5 §. Läser man 5 p. utan att vidare efterforska hur regeln enligt andra rättskällor ska tolkats eller har tolkats, är det inte särskilt svårt att läsa in att ett kronvitnesssystem faktiskt skulle kunna vara tillåtet. Att lämna uppgifter om vilka som är gärningspersonerna bakom ett brott kan rimligen anses vara att lämna uppgifter som är av väsentlig betydelse för brottet. I Bilspångarmålet framgår det uttryckligen av HD:s domskäl att det är DL:s uppgifter som lett till att man överhuvudtaget kunnat lagföra gärningspersonerna.¹⁶¹ Det är svårt att tänka sig uppgifter som skulle vara mer *av väsentlig betydelse* för utredningen än ett direkt utpekande av (med)gärningspersonerna.

5.2.1 SÄRSKILT OM LEGALITET

Som framgått av ovan, har man i flertalet förarbeten uttalat att kronvittnen helt undantagsvis kan tillåtas med en tillämpning av BrB 29 kap. 5 § 9 p. Det var också denna punkt som HD tillämpade när de medgav strafflindring för ett kronvittne som riskerade hot om allvarliga repressalier på grund av sitt uppgiftslämnande. Ingen av dessa situationer kan emellertid utläsas direkt ur 9 p., som är tämligen allmänt hållen. Det har visserligen vidhållits att de omständigheter som placeras under 9 p. ska vara av samma dignitet som hos resterande punkter, men faktum kvarstår att det är svårt att utifrån en läsning av regeln förstå vilka situationer som avses. Ågren konstaterar dessutom att trots att förarbetsuttalandena varit restriktiva, har rättspraxis tillämpat 9 p. i många fler fall än lagstiftaren medgivit.¹⁶² Detta bör

¹⁵⁸ Prop. 2014/15.37, s. 18 f.

¹⁵⁹ Ibid., s. 14 f.

¹⁶⁰ Ågren, 2013, s. 89 f.

¹⁶¹ NJA 2009 s. 599, *Billigbet som skäl för strafflindring*.

¹⁶² Ågren, 2013, s. 277.

rimligen kunna problematiseras mot bakgrund av att det i rättssäkerheten inneboende kravet på legalitet förutsätter att individen skyddas mot godtycke. Att Ågren själv kallar 9 p. för en *uppsamlingsbestämmelse* förstärker bara denna uppfattning.¹⁶³

Ett argument som kan framföras mot ståndpunkten att 9 p. är för öppen och därmed strider mot rättssäkerhetsvärden är att domstolarna i praxis har möjlighet att fylla ut och förtydliga de öppna begrepp som finns i lagstiftningen. Här vill jag emellertid ifrågasätta två saker.

Det första problemet med att en enskild förväntas läsa praxis för att kunna göra en kalkyl över sitt agerande är att praxis är betydligt mer otillgängligt före gemene person. Det kan dessutom tendera att vara resonemang *in casu*, vilket gör det ännu svårare för den enskilde att försöka uttröna om domstolens uttalande kan antas gälla även i dennes fall.

Det andra problemet tar sikte på att domstolarna inte alltid uttryckligen talar om hur mycket ett vittne bidragit. I samtliga de fall som presenterats ovan – som inte gör anspråk på att vara någon fullständig redogörelse – har domstolen konstaterat att vittnets medverkan har betydelse för bestämmandet av dennes påföljd. I domskälen finns emellertid inte någon information om hur mycket vittnets uppgifter påverkat utredningen eller hur de värderats i bevisningen. Det krävs att man läser mellan raderna för att förstå vilka uppgifter som lämnats och hur de har påverkat domstolens bevisvärdering. Detta handlar givetvis till viss del om att rättens överläggning inför domen som utgångspunkt sker bakom stängda dörrar, men det får också till följd att det är svårare att utläsa hur domstolen resonerat för att sedan göra en bedömning i sitt eget fall.¹⁶⁴

Min analys ovan har en brist i den bemärkelsen att argumenten om förutsebarhet av praxis faktiskt förutsätter att den enskilde läser praxis. Om man sätter detta i en kontext där det finns egna rättssystem för att reglera skulder och det råder en stor ovilja att gå till polisen med information, finns det redan där stora frågor kring nyttan i att öka förutsebarheten. Det innebär inte att argumentet helt och hållet saknar tyngd, utan visar snarare behovet av andra åtgärder än ren lagstiftning. Detta faller emellertid utanför uppsatsens avgränsning.

¹⁶³ Ågren, 2013, s. 89 jfr. s. 299.

¹⁶⁴ Se RB 5 kap. 5 §.

5.2.2 INDIREKT LEGITIMERING AV ETT KRONVITNESSYSTEM I BILSPRÄNGARMÅLET

När DL i NJA 2009 s. 599 får strafflindring för de brott han dömts för motiverar Högsta domstolen rabatten med att DL genom att berätta om brottet och sina medbrottslingar utsätter sig själv för stor risk. Redan när fallet tas upp i domstolen har DL tvingats leva under personskydd och ser ingen annan lösning än att flytta utomlands. Det är tydligt att angivandet har förändrat hans liv avsevärt. Högsta domstolen menar att de genom domen inte på något sätt medger strafflindring för att DL angett andra personer, utan som någon slags kompensation för den stora risk han utsatt sig själv för genom att berätta. Går det att skilja på dessa två saker? Kan en gängbrottsling berätta om sina medbrottslingar utan att riskera sin trygghet? Om svaret är nekande, blir följden att strafflindring på grund av hot om allvarliga repressalier *indirekt* skapar ett kronvitnesssystem.

Att möjligheten till strafflindring på grund av hot om allvarliga repressalier indirekt kan legitimera ett kronvitnesssystem togs upp i tingsrättens domskäl i Postterminalrånet:

”Det ska slutligen påpekas att effekterna av att det kan ske en strafflindring med hänvisning till att särskilt personsäkerhetsarbete blivit aktuellt för den som har berättat om andra medbrottslingars brottslighet indirekt innebär en strafflindring för kronvittnen. Risken med möjligheten till strafflindring för kronvittnen är att den som berättar om annans brottslighet försöker dölja sin egen medverkan genom att skylla på andra. Det är därför mycket viktigt att bevisvärderingen i skuldfrågan skett med denna risk för ögonen.”¹⁶⁵

Även Ågren tar upp att HD:s domskäl i målet kan ses som en indirekt öppning för ett kronvitnesssystem, just för att situationen där kronvittnet inte lever under hot om allvarliga repressalier bör vara tämligen ovanlig. Eftersom risken för repressalier är en huvudregel snarare än undantag, menar han att även strafflindring för kronvittnen är huvudregel snarare än undantag. Visserligen är det inte själva angivelsen som motiverar nedsättningen av straffvärdet, men i praktiken blir ju detta situationen.¹⁶⁶

Ågren menar emellertid också att det kan finnas fall då risken för repressalier för uppgiftslämnaren är liten. Han ger dock inte några exempel på när sådana situationer kan

¹⁶⁵ Göteborgs tingsrätts dom i mål nr B 724-08, *Om strafflindring enligt bestämmelserna i 29 kap. 5 § brottbalken*.

¹⁶⁶ Ågren, 2013, s. 153.

uppstå, eller i vilken kontext det kan vara tänkbart.¹⁶⁷ Dessutom konstaterar han att normalsituationen torde vara att en gärningsperson som ingått i en kriminell organisation som Bandidos riskerar repressalier när denna lämnar uppgifter om brottsligheten. Ågren delar därmed bedömningen att huvudregeln om att straffflindring till kronvittnen inte ska tillåtas, har urholkats.¹⁶⁸

Bilden att det bara är i undantagsfall som ett kronvittne inte löper risk för repressalier bekräftas i någon mån av Brå:s rapport om organiserad brottslighet, där några av de intervjuade poliserna menar att otillåten påverkan i form av påverkan mot målsägande och vittnen är ett stort problem, i synnerhet om målsägandena eller vittnena också är en del av den kriminella miljön.¹⁶⁹

Här vill jag också flika in med en annan viktig aspekt av HD:s motivering till straffflindring för DL. Som Asp konstaterar i sin analys av domen, öppnar HD visserligen i någon mån upp för ett indirekt kronvitnesssystem. Samtidigt är straffflindring på grund av hot om allvarliga repressalier något som bygger på humanitet och följer samma linje som resterande billighetsskäl. HD öppnar inte på något sätt upp för ett kronvitnesssystem som bygger på en önskan om en effektivare utredning och lagföring. Visserligen får det ju effekten att en person som avslöjar sina medbrottslingar de facto får straffflindring, men det är inte skälet till att BrB 29 kap. 5 § 9 p. (då 8 p.) tillämpas.¹⁷⁰ Det är en smidig lösning för HD att i någon mån tillåta straffflindring för kronvittnen, utan att frångå de syften som ligger bakom billighetsskäl. Denna avsiktliga genväg kan skönjas i Skarheds tillägg till domskälen, som citerats i avsnitt 3.2.1.3 ovan. Hon tycks, om än subtilt, mena att angivandet av andra ingår i angivandet av sig själv, och därför inte behöver särregleras. Möjligen är detta en långtgående tolkning av Skarheds uttalande, men det väcker onekligen tankar om HD:s syfte med domslutet.

5.2.2.1 Är polisens personsäkerhetsarbete en förmån?

Advokaten Tomas Nilsson skriver i SvJT att bilden av att ett kronvitnesssystem har införts bakvägen stärks av att kronvittnet kan bli föremål för polisens särskilda personsäkerhets-

¹⁶⁷ Ågren, 2009, s. 699.

¹⁶⁸ Ibid., s. 702.

¹⁶⁹ Brå: *Kriminella nätverk och grupperingar – Polisens bild av maktsystemer och marknader*, s. 18

¹⁷⁰ *Om billighetsskäl och kronvittnen – analys*. InfoTorg Juridik, 2009-11-19.

arbete. Detta kan medföra att denne får ekonomiska förmåner i form av särskild ersättning samt särbehandling i samband med en fängelsevistelse. På så vis, menar Nilsson, åtnjuter kronvittnet ytterligare förmåner utöver strafflindringen.¹⁷¹ Även Olsson tycks ha uppfattningen att det finns incitament för vissa personer att ange sina medbrottslingar mot bakgrund av att denne kan få ekonomiska fördelar och skydd. Visserligen, menar Olsson, får vittnet göra uppoffringar i form av en fängelsevistelse, identitetsbyte och flytt, men han menar att de som anger sina medbrottslingar inte sällan redan har en konflikt med gruppen och därför är i behov av skyddet.¹⁷²

Den uppfattning som de två advokaterna ger uttryck för – att ett kronvitnesssystem redan finns eftersom det är en särskild förmån att vara föremål för polisens särskilda personsäkerhetsarbete – kan givetvis ifrågasättas i de fall som kronvittnet döms till ett inte oansenligt fängelsestraff. Det kan också diskuteras huruvida de ekonomiska förmånerna så vida kompenserar de risker och hot som kronvittnet tvingas leva under att det är att se som en förmånlig tillvaro. Min bedömning är att den omständighet att kronvittnet blivit föremål för polisens särskilda personsäkerhetsarbete inte ska tillmätas alltför stor betydelse i ett resonemang kring om vi redan idag har ett kronvitnesssystem. Enligt mitt förmenande är det tyngst vägande skälet i denna diskussion att det, som ovan konstaterats, skapats ett sådant system eftersom risken för att ett kronvittne inte ska utsättas för allvarliga repressalier är tämligen liten.

5.2.3 ASP OM EFFEKTIVITETENS PARADOX

Som BRU konstaterar, är det svårt att säkert veta hur effektivt ett kronvitnesssystem skulle vara. Det är vanskligt att se ett sådant system som synonymt med effektivitet, särskilt som det i dagsläget finns möjlighet att lindra straffen för vittnande medbrottslingar, genom Bilsprängarmålet.

I en kommentar till domen skriver Asp något om vad han kallar för *effektivitetens paradox*. Asp menar att om man genom ett kronvitnesssystem skapar ett incitament för gärningspersoner

¹⁷¹ Nilsson, 2010, s. 480. Mer om polisens särskilda personsäkerhetsarbete återfinns i avsnitt 3.1.3 ovan.

¹⁷² Olsson, 2010, s. 489.

att träda fram och vittna, skapar man också större risker för att få utsagor som inte är sanna. Han hänvisar vidare till sitt s.k. textfragment i ämnet.¹⁷³

I nämnda textfragment öppnar Asp upp för tanken att förutsebarhet är ett tveeggat svärd i den bemärkelsen att det kan vara hjälpsamt, under förutsättning att den uppfattning den enskilde får av rätten också upprätthålls i domstolen. Med andra ord: om ett kronvittne läser sig till att denne skulle kunna få straffflintring om hen ger polisen eller åklagaren information, förväntar sig hen också att detta får bäring i domstolens dom.¹⁷⁴ I en hänvisning till BRU:s utredning, konstaterar Asp vidare att en av de stora riskerna med ett kronvitnessystem är att man skulle få fler fällande domar, men med en osäkerhet kring om de fällda faktiskt är skyldiga. Han menar att ett kronvitnessystem kan skapa stora incitament att både lämna information och erkänna brott.¹⁷⁵ Jag är emellertid tveksam till om detta skulle vara ett argument stort nog för att inte acceptera ett kronvitnessystem. Asp talar till och från genom hela texten om att kronvittnen genom att delta i utredningen skapar risk för att straffas strängare än väntat, men i kontexten organiserad brottslighet lär detta knappast vara det största hotet mot kronvittnet. Asp menar i samband med detta att ”[s]killnaden mellan pågående och avslutad brottslighet bör tillmätas viss betydelse”.¹⁷⁶

Sett till ovan praxis där vittnena lämnat sina brottsliga sammanhang och riskerat livet för att lämna information, lär det knappast bli inflation i kronvittnen inkom på den grunden att man öppnar upp för ett kortare fängelsestraff. Asps argument är visserligen ägnade att i viss mån gälla även möjligheten till överenskommelse mellan den tilltalade och åklagaren om ett straff utan en efterföljande domstolsförhandling, men har samtidigt också relevans i fråga om kronvittnen. Därför känns argumenten alltså lämpliga att bemöta.

En svaghet i min argumentation ovan är givetvis att Asp resonerar kring kronvittnen i allmänhet, medan min linje handlar om kronvittnen som också är gängmedlemmar i synnerhet. Mina resonemang är därför inte allmängiltiga på samma sätt som Asps. Samtidigt är kronvittnen en åtgärd som ofta föreslås i diskussioner kring gängvåld och hur man ska komma till bukt med detta, varför en contextualisering av kronvittnen är rimlig.

¹⁷³ *Om billighetsskäl och kronvittnen – analys*. InfoTorg Juridik, 2009-11-19.

¹⁷⁴ Asp, 2007, s. 24 ff.

¹⁷⁵ Ibid., s. 29 ff.

¹⁷⁶ Ibid., s. 32.

5.3 Packer och den svenska straffprocessen

Vilken av Packers modeller är rådande i det svenska straffrättssystemets syn på kronvittnen? Merparten av de argument som formuleras mot ett kronvitnesssystem tar sikte på frågor om rättssäkerhet. Ett argument som förts fram från flera håll handlar om att det kan vara lockande för poliser att i exempelvis förhörssammanhang ”locka” med möjligheten till strafflindring om den misstänkte avslöjar sig själv eller andra. Man betonar då att det bara är domstolen som kan avgöra om ett straff ska sättas ned av billighetsskäl.¹⁷⁷ Detta kan sättas i relation till en del i Packers rättssäkerhetsmodell, där han menar att det bara är domare som faktiskt kan utöva rättssäkerhetsmodellen. Han menar att rättssäkerhetsmodellen ställer så pass höga krav på processens formella faktorer – som inte har att göra med faktisk skuld, utan sättet den fastställs på – att det bara är en domstol som kan uppfylla kraven. En polis eller åklagare når inte upp dit.¹⁷⁸ Vad gäller detta argument till nackdel för ett kronvitnesssystem torde rättssäkerhetsmodellen vara rådande.

Sett till billighetsskäl i stort, kan dessa möjligen ses som en slags *rättssäkerhetsventil* för den misstänkte. Packer beskriver att även om det kan bevisas att en person har begått ett brott och därmed är faktamässigt skyldig, finns det faktorer som gör att denna blir juridiskt oskyldig. Det handlar delvis om personliga förhållanden, som dubbelbestraffningsförbud, straffmyndighet och liknande. Det kan också handla om fel forum, för lång tid mellan gärning och åtal etc.¹⁷⁹ Jämförelsen blir emellertid haltande eftersom detta enligt Packer handlar om att personen överhuvudtaget inte blir juridiskt skyldig, medan billighetsskäl i stället tar sikte på att lindra en juridiskt skyldig persons påföljd. Jämförelsen hade varit mer passande i en diskussion kring påföljdseftergift.¹⁸⁰

Skulle det svenska straffrättssystemet styras av värden från brottsbekämpningsmodellen är det inte otänkbart att ett kronvitnesssystem skulle vara tillåtet, eftersom merparten av de argument som genom åren anförts mot ett sådant system framför allt tar sikte på frågor om

¹⁷⁷ Se exempelvis SOU 1986:14, s. 452 f.

¹⁷⁸ Packer, 1964, s. 17.

¹⁷⁹ Ibid., s. 16 f.

¹⁸⁰ Påföljdseftergift regleras i BrB 29 kap. 6 §.

bevisvärdering, rätten till en rättvis rättegång och rättssäkerhet i stort. Dessa argument kan tydligt hänföras till de tankar som präglar Packers rättssäkerhetsmodell.

5.4 Kronvittnen i ljuset av RB 23:12

Inom ramen för en inomrättslig diskussion av ett kronvitnesssystem, finns anledning att ta upp huruvida ett sådant system strider mot någon nu gällande lagstiftning. I båda instansernas domskäl i Postterminalrånet (se avsnitt 3.2.2 ovan) tas upp huruvida de två vittnena fått något löfte om strafflindring från åklagaren med anledning av att de lämnat uppgifter om gärningarna.¹⁸¹ Detta knyter an till en bestämmelse som kan få relevans i fråga om kronvittnen och dess betydelse i en förhörssituation. Av RB 23 kap. 12 §, som reglerar förhör under förundersökningen, framgår:

Under förhör må ej i syfte att framkalla bekännelse eller uttalande i viss riktning användas medvetet oriktiga uppgifter, löften eller förespeglningar om särskilda förmåner, hot, tvång, uttrötning eller andra otillbörliga åtgärder. Den som höres må icke förmenas att intaga sedvanliga måltider eller åtnjuta nödig vila.¹⁸²

Regeln får relevans i fråga om kronvittnen eftersom man i flertalet förarbeten uttryckt en rädsla för att ett kronvitnesssystem skulle kunna otillbörligt utnyttjas av polis och åklagare i syfte att få information från förhörspersonen.¹⁸³ I Bilspångarmålet uttalade HD följande:

”Karakteristiskt för ett utvecklat kronvitnesssystem är att de brottsbekämpande myndigheterna kan förmå en brottsling att avslöja medbrottslingar genom att utlova förmåner. En sådan ordning har inte helt avvisats av Europadomstolen men är främjande för det svenska rättssystemet (jfr. 23 kap. 12 § RB).”¹⁸⁴

¹⁸¹ Se Göteborgs tingsrätts dom i mål nr B 724-08, *Inledning – Är [JA]:s och [TR]:s berättelser trovärdiga?* och Hovrätten för Västra Sveriges dom i mål nr B 3062-09, *Är [TR]:s och [JA]:s berättelser om berörda personer trovärdiga och tillförlitliga?*

¹⁸² RB 23 kap. 12 §.

¹⁸³ Se SOU 2005:117, s. 87 f.; NJA 2009 s. 599; SOU 2012:34, band 3, s. 229 f.

¹⁸⁴ NJA 2009 s. 599, *Billighet som skäl för strafflindring*.

Strider då ett kronvitnesssystem som sådant mot RB 23 kap. 12 §? HD tycks inte ta ställning i sak, utan snarare peka på risken för en rörelse mot att regeln inte efterföljs, om man tillåter ett kronvitnesssystem.

Ekelöf menar att en uppmaning till en förhörsperson att erkänna mot möjligheten att få mildare straff eller begränsning av åtalet inte är förenligt med bestämmelsen. Han förtydligar emellertid inte om det gäller erkännande av eget brott eller någon annans brott.¹⁸⁵ I Fitgers och Mellqvists kommentar till RB görs ungefär samma uttalande; att erbjuda den misstänkte lindring av straff är en sådan ”förespeglning om särskild förmån” som avses i RB 23 kap. 12 §.¹⁸⁶ Även Bring, Diesen och Wahren har tagit upp frågan, men då i relation till den misstänktes eget erkännande. De framhåller att ett sådant löfte inte nödvändigtvis var otillåtet vid RB:s tillkomst, men att det med hänvisning till Ekelöfs uttalande ovan är tveksamt om det är tillåtet idag.¹⁸⁷ Även Gunnel Lindberg, tidigare överåklagare, menade 1997 att användning av kronvittnen inte är förenligt med RB 23 kap. 12 §. Hon ger inte någon grund för detta påstående, utan hänvisar vidare till en PM av Narkotikakommissionen.¹⁸⁸

Det ska anmärkas att när regeln i RB 23 kap. 12 § infördes, uttalade tre justitieråd (två från HD och ett från HFD) farhågor för att uttrycket ”löften eller förespeglningar om särskilda förmåner” var för vagt hållet och att det skulle kunna inkludera tillåtna åtgärder. De ville därför att detta uttryck inte skulle ingå i bestämmelsen.¹⁸⁹ De fick emellertid inte något gehör för denna kommentar, utan uttrycket behölls och återfinns, som synes, fortfarande i lagtexten.

När BrB 29 kap. 5 § senast reformerades, kommenterade emellertid departementschefen att information till den misstänkte om att denne kan få strafflindring enligt 5 p. om denne medverkar i utredningen av den egna brottsligheten, inte utgör en sådan otillåten förhörsmetod som avses i RB 23 kap. 12 §. Samtidigt betonades att förhørsledaren måste vara tydlig med att det är domstolen som beslutar om straffvärde och påföljd.¹⁹⁰ Således tycks

¹⁸⁵ Ekelöf m.fl., 2011, s. 128.

¹⁸⁶ Fitger & Mellqvist, 2002, s. 172.

¹⁸⁷ Bring m.fl., 2013, s. 33.

¹⁸⁸ Lindberg, 1997, s. 206.

¹⁸⁹ Prop. 1942:5, s. 204.

¹⁹⁰ Prop. 2014/15:37, s. 25. Se också SOU 2005:117, s. 84.

det inte föreligga några hinder mot att förhørsledaren informerar den misstänkte om den lagstadgade möjligheten till strafflindring mot att denne erkänner *sitt eget* brott.

Mot bakgrund av detta uttalande torde bestämmelsen i nuläget därför inte utgöra ett hinder heller för ett kronvitnesssystem som sådant, under förutsättning att tillbörliga säkerhetsåtgärder vidtas i förhörssituationen. Eftersom ett kronvitnesssystem inte är uttryckligen formulerat i lagen, finns emellertid inte detta att informera om i nuläget. Det är också högst tveksamt om det skulle vara förenligt med RB 23 kap. 12 § att informera om HD:s resonemang i Bilsprängarmålet, för att försöka tvinga fram uppgifter som gagnar utredningen. Frågan om huruvida en förhørsledare i dagsläget kan använda strafflindring som lockbete får därför lämnas obesvarad, i brist på entydiga svar.

Kapitel 6: Slutsatser

Det finns inga enkla svar när man talar om kronvittnen; hade systemet varit helt rättssäkert och utan betänkligheter hade det antagligen redan funnits i svensk lagstiftning. Baserat på den analys som presenterats ovan är det omöjligt att ge ett tydligt svar på frågan om vi bör införa ett kronvitnesssystem. Detta är heller inte en frågeställning jag sökt svara på genom min uppsats. Det jag emellertid har försökt visa är att det finns viss inkonsekvens i framför allt lagstiftarens sätt att resonera emot ett kronvitnesssystem. Dessutom har jag försökt visa att vissa argument helt enkelt inte håller, utan att det snarast är motsatsen som gäller. För att på ett konstruktivt sätt kunna diskutera kronvittnen och dess roll i svensk straffrätt, krävs att man tittar utifrån traditionella ideologier och plockar in mänskliga och strukturella aspekter.

Nedan följer en sammanfattning av de centrala problem som diskuterats i respektive kapitel av framställningen.

6.1 Kronvittnen i svensk straffrätt

I kapitel 3 har presenterats hur dagens lagstiftning ser ut, vad som motiverat den och hur den har tillämpats i praxis. Lagstiftarens tydliga ståndpunkt tycks vara att kronvittnen som huvudregel inte är tillåtna utifrån BrB 29 kap. 5 §, men att de undantagsvis kan falla in under uppsamlingen i 9 p. Även i förarbetena till BrB 29 kap. 5 § i nuvarande och tidigare form har lagstiftaren generellt varit skeptisk till att tillåta kronvittnen. I praxis har däremot en större uppluckring skett, genom ett utnyttjande av de lösa kanterna i BrB 29 kap. 5 §. År 2009 tillät HD strafflindring för ett kronvittne som levde under hot om allvarliga repressalier på grund av de uppgifter som denne lämnat. Trots att det formulerats som en undantagssituation, tycks den rådande uppfattningen nu vara att HD gått bakvägen för att (om än oavsiktligt) fastslå en huvudregel, eftersom de situationer där ett kronvittne *inte* riskerar allvarliga repressalier torde vara tämligen få.

6.2 Strukturella aspekter

I kapitel 4 har kronvittnen betraktats ur några olika strukturella aspekter: samhällets syn på organiserad brottslighet, den interna kulturen i gängen, syftet med billighetsskäl och

lagstiftarens syn på angiveri. Denna del har av utrymmesskäl bara kunnat bli en skrapning på ytan, men det är en intressant bild som framträder. I sina diskussioner kring om kronvittnen ska tillåtas eller inte, har lagstiftaren sällan satt detta i den kontext där kronvittnen i dagsläget kan vara en effektiv metod, nämligen i kontexten organiserad brottslighet. I de fall man faktiskt har diskuterat organiserad brottslighet, har man haft en daterad syn på hur gängen i Sverige ser ut, och fokuserat på mc-gäng medan den senaste statistiken pekar på att en stor del av problematiken finns någon annanstans.

6.3 Rättssäkerhet

De återkommande argumenten mot ett kronvitnesssystem handlar i mångt och mycket om rättssäkerhetsaspekter: om bevisvärdering, om risken för falska uppgifter, om risken för en förskjutning mot åtalsförhandlingar (s.k. *plea-bargaining*) och om de övriga tilltalades rätt till en rättvis rättegång. Analysen i kapitel 5 har till stor del handlat om att försöka nedmontera delar av dessa resonemang, genom att visa på att argumenten inte alltid håller. De centrala slutsatserna handlar om att ett kronvitnesssystem kan bidra till en snabbare process, vilket främjar alla parter (framför allt ur ett rättssäkerhetsperspektiv). En annan viktig slutsats i detta avseende är att det faktum att HD tillåtit ett indirekt kronvitnesssystem i strid med förarbetsuttalandena knappast är ett rättssäkert förfarande.

När Packers modell sedan tillämpas, är det en slags inomrättslig analys av själva processen. Modellen tar inte hänsyn till yttre faktorer som rör exempelvis den misstänktes personliga förhållanden eller omständigheterna vid brottet. En tillämpning av Packers teori visar på att de argument som generellt framförts mot ett kronvitnesssystem värderar en rättssäker process högre än en effektiv process.

Resonemangen i kapitel 5 ovan tycks peka på en slutsats att det nuvarande systemet, där HD tillåtit kronvittnen bakvägen, är ett rättsosäkert system. Detta betyder inte att ett formellt infört kronvitnesssystem skulle vara mer rättssäkert, men det pekar på en paradox i argumentationen. Eftersom rättssäkerheten varit ett tungt vägande argument för att avfärda ett kronvitnesssystem, är det intressant att detta ändå tillåts tillämpas indirekt. Det tycks peka på att lagstiftaren vill upprätthålla bilden av att ha en värdebaserad lagstiftning där rättssäkerhetens fana hålls högt, samtidigt som rättstillämparna går bakvägen för att kunna nå en mer funktionsbaserad tillämpning av befintliga regler.

6.4 Slutligen

Slutsatserna av detta arbete blir inte svartvita i den bemärkelsen att jag landar i att vi borde eller inte borde ha ett kronvitnesssystem. Den kritiska ansats som anlagts i stora delar av min analys innebär inte per se att jag anser att ett kronvitnesssystem är önskvärt. Däremot vill jag med styrka säga att lagstiftaren inte tillräckligt beaktat de argument som finns för ett sådant system i dagens Sverige. Dels handlar det om brister i fråga om kontextualisering; i vilka miljöer kan man ha användning av ett kronvitnesssystem? Hur skulle det fungera i relation till den organiserade brottsligheten? Frågan kan också belysas ur rättssäkerhetsperspektiv, eftersom många av de rättsäkerhetsorienterade argument som anförts mot ett kronvitnesssystem inte nödvändigtvis väger så tungt som man hävdar.

Det är inte svårt att notera att man i förarbeten och doktrin tycks ha samma uppfattning om huruvida kronvittnen borde tillåtas – och det är i sig inget anmärkningsvärt. Det som däremot är intressant är att formuleringarna på många ställen är närmast identiska. Det påminner om när man har gjort något otillåtet tillsammans med någon och ljuger ihop en gemensam historia som man sedan berättar om och om igen, på samma sätt. Varför finns en sådan beröringsskräck kring kronvittnen, i synnerhet då vi redan tycks ha tillåtit systemet bakvägen? Det är inte helt främmande att tänka att det är ett medvetet val att godta HD:s strafflöslighet vid hot om allvarliga repressalier, för att slippa ta tag i frågan.

Frågan om ett kronvitnesssystem är givetvis problematisk, eftersom den ställer straffrättsideologierna på sin spets. Samtidigt är det respektlöst mot alla de som faller offer för gängvåldet år efter år – och deras anhöriga – att låta frågan passera obemärkt förbi. Att ta upp tråden och resonera kring kronvittnen är inte samma sak som att säga att det borde tillåtas. Men, i en samhällsdebatt där signalpolitik och starka slagord är dominerande, kanske en sådan nyanserad diskussion inte har någon naturlig plats. Man vill att politiker ska vara tydliga, och att uttryckligen ta ställning för eller emot ett kronvitnesssystem kan, vid en illvillig tolkning, ses som ett ställningstagande i frågan om samhällets säkerhet, människors värde och konflikten däremellan.

De centrala slutsatserna av detta arbete kan sammanfattas genom följande uppräknig:

- Vi har ett förtäckt kronvitnesssystem i och med att HD tillåtit strafflindring på grund av hot om allvarliga repressalier,
- vissa av de argument som används mot kronvittnen är inte trovärdiga eller relevanta i förhållande till den organiserade brottslighet vi ser idag, samt
- majoriteten av de argument som framförs mot ett kronvitnesssystem är orienterade mot kravet på rättssäkerhet, trots att det nuvarande systemet är rättsosäkert.

Källförteckning

Offentligt tryck

FÖRFATTNINGAR

Brottsbalk (1962:700)

Lag (1988:942) om ändring i brottsbalken

Polislag (1984:387)

Regeringsform (1974:152)

Rättegångsbalk (1942:740)

Förordning (2006:519) om särskilt personsäkerhetsarbete m.m.

PROPOSITIONER

Prop. 1942:5 Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till rättegångsbalk

Prop. 1962:10 med förslag till brottsbalk

Prop. 1987/88:120 om ändring i brottsbalken m.m. (straffmätning och påföljdsval m.m.)

Prop. 2007/08:144 Sveriges antagande av rambeslut om kampen mot organiserad brottslighet

Prop. 2010/11:76 Genomförande av rådets rambeslut om kampen mot organiserad brottslighet

Prop. 2014/15: 37 Strafflindring vid medverkan till utredning av egen brottslighet

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR

SOU 1986:13-15 Påföljd för brott – om straffskalor, påföljdsval, straffmätning och villkorlig frigivning m.m. Fängelsestraffkommitténs huvudbetänkande

SOU 2005:117 Ett effektivare brottmålsförfarande – några ytterligare åtgärder. Slutbetänkande av Beredningen för rättsväsendets utveckling

SOU 2010:15	Kriminella grupperingar – motverka rekrytering och underlätta avhopp. Betänkande av Utredningen mot kriminella grupperingar
SOU 2012:34	Nya påföljder. Betänkande av Påföljdsutredningen
SOU 2014:63	Organiserad brottslighet – förfälts- och underlåtenhetsansvar, kvalifikationsgrunder m.m. Slutbetänkande av utredningen om skärpta straffrättsliga åtgärder mot organiserad brottslighet

MOTIONER

Motion 2018/19:2596	Rättsstaten åter
Motion 2018/19:2871	Åtgärder mot gängbrottsligheten

Internationella och utländska rättsakter

Danske straffeloven, lovbekendtgørelse nr. 909 af 27 september 2005

Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, antagen av FN:s generalförsamling den 10 december 1948. Ratificerad av Sverige den 4 februari 1952.

Förenta Nationernas konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet, antagen av FN:s generalförsamling den 15 november 2000 genom resolution 55/25. Tillträdd av Sverige den 30 april 2004.

Rådets rambeslut 2008/841/RIF av den 24 oktober 2008 om kampen mot organiserad brottslighet

Litteratur och övrigt material

MONOGRAFIER

Asp, Petter; Ulväng, Magnus och Jareborg, Nils. *Kriminalrättens grunder*. 2 uppl. Stockholm: Iustus, 2013.

[Cit. Asp m.fl., 2013]

Asp, Petter; Friberg, Sandra; Göransson, Frida; Johannisson, Sven; Larsson, Mattias; Leijonram, Eric; Nilsson, Göran; Roos, Mari-Ann; Sandahl, Karin; Ulväng, Magnus; Wallinder, Lars; Zila, Josef och Ågren, Jack. *Brottsbalken – En kommentar, Kapitel 25-38*. Stockholm: Karnov Group, 2018.

[Cit. Asp m.fl., 2018]

Borgeke, Martin och Heidenborg, Mari. *Att bestämma påföljd för brott*. 3 uppl. Stockholm: Wolters Kluwer, 2016.

[Cit. Borgeke & Heidenborg, 2016]

Bring, Thomas; Diesen, Christian och Wahren, Alexandra Wilton. *Förhör*. 3 uppl. Stockholm: Norstedts Juridik, 2013.

[Cit. Bring m.fl., 2013]

Centralförbundet för Socialt Arbete. *Undersökning av ligabrottsligheten*. Stockholm: Kooperativa förbundets bokförlag, 1941.

[Cit. CSA, 1941]

Ekelöf, Per Olof; Edelstam, Henrik och Pauli, Mikael. *Rättegång – Femte häftet*. 8 uppl. Stockholm: Norstedts Juridik, 2011.

[Cit. Ekelöf m.fl., 2011]

Fitger, Peter och Mellqvist, Mikael. *Domstolsprocessen – en kommentar till rättegångsbalken*. 2 uppl. Stockholm: Norstedts Juridik, 2002.

[Cit. Fitger & Mellqvist, 2002]

Jareborg, Nils. *Straffrättsideologiska fragment*. Uppsala: Iustus Förlag, 1992.

[Cit. Jareborg, 1992]

Jareborg, Nils och Zila, Josef. *Straffrättens påföljdslära*. 5 uppl. Stockholm: Wolters Kluwer, 2017.

[Cit. Jareborg & Zila, 2017]

Lernestedt, Claes. *Dit och tillbaka igen – Om individ och struktur i straffrätten*. Uppsala: Iustus Förlag, 2010.

[Cit. Lernestedt, 2010]

Sandgren, Claes. *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare – Ämne, material, metod och argumentation*. 4 uppl. Stockholm: Norstedts Juridik, 2018.

[Cit. Sandgren, 2018]

Sarnecki, Jerzy. *Introduktion till kriminologi – Volym I*. Lund: Studentlitteratur, 2014.

[Cit. Sarnecki, 2014]

Wierup, Lasse och Larsson, Matti. *Svensk maffia – fortsättningen*. 2 uppl. Stockholm: Reporto, 2011.

[Cit. Wierup & Larsson, 2011]

Ågren, Jack. *Billighetsskälen i BrB 29:5 – Berättigande och betydelse vid påföljdsbestämning*. Stockholm: Jure, 2013.

[Cit. Ågren, 2013]

Ågren, Jack. *Brott och straff – En grundbok i straffrätt*. Stockholm: Norstedts Juridik, 2018.

[Cit. Ågren, 2018]

ANTOLOGIER

Asp, Petter. Upphöranden och uppgörelser – Fragment av en sammanhållen tanke. I *Festskrift till Madeleine Leijonhufvud*, Annika Norée, Catarina Sitte-Durling, Josef Zila och Suzanne Wennberg (red.), 21-32. Stockholm: Norstedts Juridik, 2007.

[Cit. Asp, 2007]

Rostami, Amir. Våldets betydelse för organisering av kriminella gäng. I *Våldets sociala dimensioner*, Christofer Edling och Amir Rostami (red.), 167-186. Lund: Studentlitteratur, 2016.

[Cit. Rostami, 2016]

TIDSKRIFTSARTIKLAR

Borgström, Peter. Riksåklagaren kritisk mot ”plea-bargaining” och den s.k. kronvittnesmetoden. I *Juridisk Tidskrift*. nr 5 (1989/90), s. 672-681.

[Cit. Borgström, 1989]

Lindberg, Gunnel. Om åklagareetik. I *Svensk Juristtidning* (1997), s. 197-221.

[Cit. Lindberg, 1997]

Nilsson, Tomas. Ett reformerat påföljdssystem – synpunkter från en försvarare. I *Svensk Juristtidning*. nr 5-6 (2010), s. 474-482.

[[Cit. Nilsson, 2010]

Olsson, Thomas. En ny strafflindringsgrund. I *Svensk Juristtidning*. nr 5-6 (2010), s. 483-490.

[Cit. Olsson, 2010]

Packer, Herbert. Two Models of the Criminal Process. *University of Pennsylvania Law Review*. vol. 133 no. 1 (1964), s. 1-68.

[Cit. Packer, 1964]

Ågren, Jack. Straffrabatt för kronvittnen som riskerar hot om allvarliga repressalier. I *Juridisk Tidskrift*. nr 3 (2009), s. 697-703.

[Cit. Ågren, 2009]

DIGITALT MATERIAL

Asp, Petter. Om billighetsskäl och kronvittnen – analys. *InfoTorg Juridik*. 2009-11-19.
<http://www.infotorgjuridik.se/>

(hämtad 2018-10-17)

Brottsförebyggande rådet: *Lokala åtgärder mot organiserad brottslighet*, Idéskrift nr 18, 2009.
https://www.bra.se/download/18.cba82f7130f475a2f180003583/1371914721594/2009_i_deskrift_18_organiserad_brottslighet.pdf

(hämtad 2018-11-20)

Brottsförebyggande rådet: *Brottslighet och trygghet i Malmö, Stockholm och Göteborg*. Promemoria, 2012.

https://www.bra.se/download/18.1ff479c3135e8540b29800010627/1371914718470/2012_SULE_Slutredovisning_5_2_1.pdf

(hämtad 2018-10-23)

Brottsförebyggande rådet: *Kriminella nätverk och grupperingar – Polisens bild av maktstrukturer och marknader*. Rapport, 2016:12.

https://www.bra.se/download/18.3c6dfe1e15691e1603e1b5ca/1471871016717/2016_12_Kriminella_natverk_och_grupperingar.pdf

(hämtad 2018-10-23)

Brottsförebyggande rådet: *Kriminalstatistik 2017 – Konstaterade fall av dödligt våld*. En granskning av anmält dödligt våld 2017, publicerad 2018.

https://www.bra.se/download/18.10aac67f160e3eba62938176/1522248310076/Sammanfattning_D%C3%B6dligtv%C3%A5ld_2017.pdf

(hämtad 2018-11-15)

Brottsförebyggande rådet: *Personer lagförda för brott 2017*. Slutlig statistik, 2018.

https://www.bra.se/download/18.c4ecee2162e20d258c246fc/1527751812077/Sammanfattning_lagforda_2017.pdf

(hämtad 2018-11-08)

Clausson, Malin. Romani i svenskan. *Faktum*. 2017-09-08. <https://www.faktum.se/romani-i-svenskan/>

(hämtad 2018-11-06)

Divinyi, Sandra. Efter vittnets nya version – nu görs fler utredningsåtgärder. *Göteborgs-Posten*. 2018-10-10. <http://www.gp.se/nyheter/g%C3%B6teborg/efter-vittnets-nya-version-nu-g%C3%B6rs-fler-utrednings%C3%A5tg%C3%A4rder-1.9837158>

(hämtad 2018-10-12)

Grünbaum, Catharina. Slumrande slang kan spira på nytt. *Språktidningen*. 2011-08. <http://spraktidningen.se/artiklar/2011/08/slumrande-slang-kan-spira-pa-nytt>

(hämtad 2018-11-06)

Institutet för Framtidsstudier: *Våldsbejakande extremism och organiserad brottslighet i Sverige*. Forskningsrapport 2018:4.

<https://www.iffs.se/publikationer/if-rapporter/valdsbejakande-extremism-och-organiserad-brottslighet-i-sverige/>

(hämtad 2018-12-05)

Polismyndigheten: Polismyndighetens budgetunderlag 2019-2021.

<https://polisen.se/siteassets/dokument/budgetunderlag/polisens-budgetunderlag-2019-2021.pdf>

(hämtad 2018-12-05)

Rättsfallsförteckning

HÖGSTA DOMSTOLEN

NJA 2009 s. 599

HOVRÄTTERNA

RH 2003:23

Hovrätten för Västra Sveriges dom i mål nr B 1236-09, meddelad den 2 april 2009

Hovrätten för Västra Sveriges dom i mål nr B 3062-09, meddelad den 16 november 2009

TINGSRÄTTERNA

Göteborgs tingsrätts dom i mål nr B 518-84, meddelad den 5 juli 1984

Göteborgs tingsrätts dom i mål nr B 9178-08, meddelad den 14 januari 2009

Göteborgs tingsrätts dom i mål nr B 724-08, meddelad den 11 juni 2009

Göteborgs tingsrätts dom i mål nr B 4132-10, meddelad den 15 juli 2010

